

Franckesche Stiftungen zu Halle

Io. Francisci Bvddei, P.P. Elementa Philosophiae Practicae

Buddeus, Johann Franz

Halae-Magdebvrgicae, MDCCLXXVII.

VD18 13037862

Cap. V. De Mediis Statum Conservandi.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:hbz:ha33-1-197536

eos tales esse, qua in re tamen diligenti opus est exploratione, quamdiu omnes tales non fiunt, abrogatis externis statibus, nihil sine rerum omnium expectanda est confusio. Quae enim ratio esset immorigeros regendi, cum se ipsos regere nondum didicerunt? Accedit, quod christiani hominis dignitas & perfectio praecipue in mente consistit, cuius hoc documentum est, si externa vitae incommoda patienti fert animo, modumque & rationem externa haec incommoda prorsus tollendi, si quidem eiusmodi rerum status expectandus est, Deo committit.

CAP. V.

DE

MEDIIS STATVM CONSERVANDI.

SECT. I.

de

MEDIIS CIVISCVNQVE STATVM
CONSERVANDI, SEV PRVDENTIAE STA-
TVS REGVLIS GENERATIM.

Σύνοψις.

*Praecipuum prudentiae ca-
put est, ut quilibet finem
status sui exploratum ha-
beat; §. I.*

Quod probatur, §. II.

*Deinde ut quisque se ipsum,
& vires suas rite aesti-
met, §. III.*

*Quod non de singulis modo
hominibus, sed integris
quoque*

quoque societatibus est
intelligendum, §. IV.

In singulis porro homini-
bus vera virtus requiri-
tur, §. V.

Omnes virtutes externae
etiam vitae felicitati in-
serviunt, §. VI.

Speciatim tamen temperan-
tia, fortitudo, patien-
tia, modestia, diligentia,
§. VII.

Sed & decori observatio
huc pertinet, §. VIII.

Decorum quid? §. IX.

In quibus actibus maxime
observandum, §. X.

Regulae generales de de-
coro, §. XI.

De decoro circa sermonem,
§. XII.

Circa gestus & incessum,
§. XIII.

Circa vestitum, §. XIV.

Quod in his omnibus sexus,

§. I.

Si quis itaque ea, quibus vita hominum circum-
scripta est, incommoda, rite propulsare, & tran-
quille feliciterque degere cupit, is primo ad finem
status sui, omniumque, quae unquam suscipit
actionum, diligenter attendat, necesse est.

§. II.

Nimirum quod iam supra observavimus, ipsa
experientia comprobat, saepius a mortalibus

Gg 3

tanquam

aetavit, aliarumque cir-
cumstantiarum habenda
sit ratio, §. XV.

Virtutes homileticae, deco-
rum publicum, solenni-
tates & caeremoniae ci-
viles, §. XVI.

Tertium prudentiae prae-
ceptum ad media perti-
net, §. XVII.

Obstacula quoque remoten-
da, & quidem tum ea,
quae ab aliis hominibus
oriuntur, §. XVIII.

Tum ea, quae ab ipsis nego-
tiis proveniunt, §. XIX.

Hinc ars cognoscendi homi-
num animos necessaria
est, §. XX.

Quod parer etiam, si re-
rum administrari eligendi
sint, §. XXI.

Quid faciendum, si ipsius
negotii natura obstacu-
lum offerat, §. XXII.

tanquam bonum aliquid expecti, quod tamen illis nocet potius, quam prodest. Talia, quae nocent, si expectat homo, si omnes ingenii corporisque vires ad illud consequendum intendat, quid mirum, si pro felicitate, quam sibi pollebatur, infinita referat incommoda? Ergo initium & caput omnis prudentiae est, evitare ea, quae equidem prodesse videntur, sed reuera nocent, itemque ut bona vera apparentibus, maiora minoribus, duratura cito transitoris, certa incertis, praeferamus.

§. III.

Ante omnia quoque se ipsum, suasque vires quilibet rite aestimet, si quis feliciter aliquid peragere cupit. Maximum enim hinc omnino oritur obstaculum, si quis iis virtutibus, animique & corporis dotibus, non instructus sit, quales ad finem propositum sunt necessariae. Hinc & sequitur, animum corpusque iis artibus studiisque erudiendum esse, quae ad finem propositum sunt necessariae.

§. IV.

Neque de singulis modo hominibus, sed & societatibus cuiusvis haec sunt intelligenda. Namque & in his, quid cuiuslibet societatis indoles, structura, conditio permittat, sedulo est dispiciendum. Plurima certe, si ad hoc semper attenderetur, incommoda, quibus ceteroquin premuntur, declinari atque auerti posse, res ipsa facile quemlibet docet.

§. V.

§. V.

Quaenam autem ista sint, per quae quilibet homo, quaelibet societas, ad finem suum apta redditur, id quidem generatim definiri nequit; namque ex fine & circumstantiarum varietate haec merienda sunt. Ad singulos tamen quod attinet, hoc generatim asseri potest, eum, qui vera virtute praeditus est, etiam ad cuiuslibet status conseruationem, aptiorem esse eo, qui illa destituitur, si cetera eodem modo sese habeant. Nullum certe vitae genus est, nullus status, in quem non ex hominum avaritia, voluptatis cupiditate, & ambitione, infinita redundant incommoda. Quare qui haec vitia verae virtutis ope debellat, ad ea vitanda longe est aptissimus.

§. VI.

Et omnes praeterea virtutes ita comparatae sunt, ut externae etiam felicitati inferuiant. Quod enim bonis haud raro parum feliciter res cedat, id, si modo illi in culpa non sint, ex accidenti fit, & aliorum peruersis moribus est tribuendum. Sunt tamen, quod non diffidendum, quaedam ita comparatae virtutes, ut prae ceteris in vita civili non viles modo, sed prorsus necessariae videantur.

§. VII.

Sic ut nihil de iustitia dicam, quae omnia, quibus aliis inferuimus, officia complectitur, ac sine qua nullam consistere posse societatem, palam est, temperantiae, fortitudinis, pa-

tientiae, humanitatis ac modestiae, diligentiae denique & circumspectionis, tum in opibus rite dispensandis, tum in tuenda & conseruanda fama ac existimatione, insignem prorsus in vita civili usum esse, nemo credo temere abnuerit. Negotiis enim gerendis hi demum apti merito censentur, qui his virtutibus instructi sunt, quibus praeterea aliorum facile sibi conciliare fauorem, auertere odium & inuidiam, & incommoda quacuis declinare possunt.

§. VIII.

Praeter hasce autem virtutes, quae ex honestate fluunt, ceterae etiam, quae ad decorum pertinent, in vita civili ornamento non tantum, sed & praebidio sunt singulari. Certe decori qui aut negligens est, aut imperitus, is ad vitae civilis actus plane ineptus habetur.

§. IX.

Decori autem nomine intelligo conformationem actuum externorum ad aliorum sensum & iudicium, ne eos offendamus. Sed cum potior ratio habenda sit honesti, quam decori, cumque ad illud lege diuina obligemur, ad hoc non item, facile intelligitur, in tantum fas esse, ut ad iudicium & sensum aliorum nos conformemus, in quantum honestatis hoc permittit ratio.

§. X.

Actus autem externi, quippe qui tantum ad decorum pertinent, cum vari sint & multipli-

tiplices, praecipui tamen merito habentur. *sermo, gestus, incessus*, atque *vestitus*. In his itaque omnibus ne quid committamus temere, quod illorum, quibuscum nobis res est, aut quos inter viuendum nobis est, iudiciis, salua tamen semper honestatis lege, repugnet, sedulo illi elaborandum est, qui ad vitam civilem rite se praeparare cupit.

§. XI.

Verum cum iudicia mortalium, & sensus etiam admodum variant, vt decorum vni videatur, quod alteri turpe videtur, ne a recto hic aberramus tramite, sequentia hand inconueniens fuerit obseruare monita: sequenda est regionis & loci cuiuscunque consuetudo: exempla eorum sunt imitanda, qui prudentiorum iudicio elegantioribus censentur esse moribus: sedulo euitandum, quicquid vitii speciem praebere potest, sectandum contra, quod honestatis, & virtutis opinionem conciliat: caute submouenda omnia, quorum aspectus offendere, vel cogitatio molesta esse queat: quin & illa suppressenda, quae turpis rei vel refricare memoriam, vel speciem animo obicere possunt: quicquid molle & effoeminatum est, fugiendum: non negligenda sunt beneuolentiae, & honoris testificandi signa.

§. XII.

Speciatim quod ad sermonem attinet, decori, quod in eo obseruandum, ratio, huc redire

Gg 5

vide-

videtur. Opera danda, ne temere & sine causa sermone nostro alios offendamus, vt sit sedatus, stabilis, non nimis tardus, nec nimis praeceps, non acutus, non contentiosus. Res nostras nunquam extollamus, sed vt res habet, ita eam eloquamur, nisi praegnaus ratio aliud iubeat. Si facta aliorum laudanda sint, laudentur cordate, sine adulatione: sin reprehendenda, reprehendantur, sed modeste, & sermonis genere, nihil nisi amorem spirante. In vitiis aliorum corrigendis, si officii nostri ratio hoc postulet, omnium circumstantianum ratio diligenter habenda. De iocis addi solet, mouendos esse honestos, loco, personis, tempori conuenientes, non acerbos, non obscenos, non impios, non profanos: sed haec ex sanctiori christianorum disciplina metienda sunt, ad diiudicanda.

§. XIII.

De gestibus, & incessu, omnique corporis motu, haec sunt obseruanda: sit omnis corporis motus, si res moram ferat, aequabilis, non varius, non concitatus: flexus corporis & artuum sit virilis, non effoeminatus, non histrionicus. Vultus talis sit, qui hominem seria agentem deccat, non ramen tristis, nec tetricus.

§. XIV.

Vestitus vt ad corpus regendum, & modicum ornatum comparatus sit, necesse est. Adhibenda est corporis mundities, non exquisita ta-
men

men nimis, aut ad mollitiem vergens. Absit ergo colorum varietas, & affectatus splendor, & quicquid iuvenilem arguit leuitatem.

§. XV.

In his omnibus vero sexus, aetatis, aliarumque circumstantiarum habenda est ratio. Considerandum itaque, alium vulvum, alium sermonem decere imperantem, alium ciuem: ille ad maiestatem, hic ad modestiam debet esse compositus. Alii mores viros, alii foeminas, decet. Quaedam in vestitu & sermone mollities illas non adeo dedecet, quae his maximo merito vertitur vitio. Iuuenem compitiorem uidere quam senem, non adeo turpe est. Sed videndum tamen, quocum tibi res sit. Aliter erga dominum, aliter erga seruum, aliter erga parem &c. vt nos geramus, par est.

§. XVI.

Ad hasce igitur ceterasque decori regulas si quis rite se componere sciat, iisque adeo virtutibus, quae inde resultant, vt veracitas hominica, humanitas seu comitas, & affabilitas, exornatus sit, is ad vitam demum ciuilem aptus cumprimis censetur. Nec enim vlla vitae pars, vllus actus ciuilis, quae hodie hominum est conditio, sine decore peragitur: tanto vero magis eius observatio necessaria est, in publicis negotiis, iisque, quae ad rempublicam administrandam pertinent, quanto solennius est

est imperantibus hoc ipso auctoritatem conciliare, & ciues ad venerationem & obsequia hoc modo praeparare. Vnde & ratio patet, cur in ritibus & ceremoniis tanta subinde adhibeatur sollicitudo, vt certis etiam legibus, pactis, conventionibus eos definire, moris sit.

§. XVII.

Iam vt ad cetera pergamus. Si de fine nobis constet, & iis etiam quis polleat virtutibus dotibusque, quibus ad eum obtinendum aptus redditur, de mediis quoque rite adhibendis vt cogitet, necesse est. Nec enim perinde est, quae quis media adhibeat, cum quaedam sint aptiora aliis, & praeerea faciliora difficilioribus, tutiora minus tutis praeferenda esse, ipsa vnumquemque doceat ratio.

§. XVIII.

Sed & obstacula, quae nos impediunt, quo minus ad finem exoptatum pertingere queamus, remouenda sunt. Obstacula autem haec oriuntur primo ab aliis hominibus, quorum opera ad finem nostrum obtinendum nobis est necessaria, idque ita, vt aut nec possint, nec velint nostris desideriis suffragari, aut possint quidem, sed non velint, sed non possint.

§. XIX.

Deinde obstacula quoque oriuntur a negotiis & actionibus ipsis, quae ad finem consequendum a nobis sunt suscipiendae, siue per se

se

se ad istum finem obtinendum parum aptae sint, siue ob ceteras circumstantias ita sint comparatae.

§. XX.

Ex quo illud porro sequitur, quod, qui status sui rationem rite obseruaturus est, aliorum quoque hominum mores, & propensiones, accurate exploratos habere debeat. Quod si enim intelligat, eos nec posse, nec velle commoda sua promouere, animaduertit in iis ad partes suas pertrahendis operam oleumque perdere, plane superuacaneum esse: quod si vero nolint, cum tamen possint, tum demum ars dirigendi affectus & propensiones hominum, in subsidium vocanda, ita vt eorum inclinationes aut augeantur, magisque incendantur, & inflammentur, aut imminuantur, & contraria propensio excitetur, prout nobis commodum fuerit. At si velint, sed non possint, suffecerit eos ita conseruare, vt cum prodesse nequeant; nocere tamen nolint. Nemo enim facile adeo viribus omnibus destitutus est, vt irritatus nocere nequeat.

§. XXI.

Sed cum primis etiam hoc obseruandum est, si legendi sunt, qui a nobis pendeant, resque nostras administrent, aut nobis etiam sint a seruitiis quibuscunque. Sedulo namque dispiendum, vt tales legantur, qui ad finem nostrum idonei sunt, cum difficilius qui semel adsciti sunt, dimittantur. Vix autem est, vt &
hic

hic rite quis se gerat, nisi mores propensionesque & indolem hominum explorare accurate didicerint.

§. XXII.

Si negotii ipsius natura obftet, aut mutandum consilium, & alia ingredienda via, aut credendum tantisper, & tempori res committenda. Maxime autem circumstantiarum habenda est ratio, & loci, temporis, ceterarumque captanda oportunitas. Hinc inter prudentiae regulas haud postrema est: *occasione inservire*. Huc etiam pertinet modus agendi, qui saepius, ut finem rite consequamur, vitamque facit paginam.

S E C T. II.

de

PRVDENTIA STATUS OECONOMICI.

Σύνοψις.

Quid de prudentia status in integris societatibus generatim obseruandum sit, §. I.

Societatis domesticae finis, §. II.

Quo pacto debeat esse comparata, ut finis hic obtineri queat, §. III.

Media, per quae is obtineri queat, §. IV.

Obstacula, quae ab homini-

bus oriuntur, quo pacto remouenda, speciatim quae circa ipsum patrem familias notanda,

§. V.

Et circa uxorem, §. VI.

Ut & seruos, §. VII.

Ac alios homines, §. VIII.

Quae a rebus ipsis obstacula oriuntur, quo pacto remouenda, §. IX.

Quid obseruandum, si pater fami-

familias plures personas morales sustineat, §. X. Item si aliae societates minores cum domestica concurrant, ut coniugalis, §. XI. Et paterna, §. XII. Quae inferiores in his societariis ad statum suum conferuandum, obseruare debeant, §. XIII.

§. I.

Iam ut ad specialia descendamus, primo se offert prudentia status in *personis compositis*, siue *integris societatibus*: in qua praeter generales, quas prudentia status suppeditat, regulas, speciales quaedam obseruandae. Nimirum cum societas dupliciter considerari possit, vel in ordine ad *alias societates*, vel in ordine ad *membra sua*, duae inde oriuntur prudentiae leges, ex hactenus dictis tamen facili negotio deducendae. Prima haec est: *commodum vnius societatis, nisi summa hoc iubeat necessitas, per detrimentum alterius societatis non est promouendum*: est enim hoc saepissime bonum saltem apparens, quod adeo bono vero non est praefarendum. Altera haec est: *commodum huius vel illius membri, est postponendum commodo totius societatis*: destructa enim societate, membro etiam qua tali saluo esse non licet, adeoque commodum membri, quod cum commodo totius societatis pugnat, est reuera bonum apparens, quod bono vero neutiquam est praefarendum.

§. II.

Hisce praemissis, de *domestica societate* ceu praecipua inter minores, aliquid delibabimus,

VI

ut adeo quænam *oeconomiae* sint fundamenta, inde manifestum fiat. Nimirum *finis* prudentiae oeconomicæ est felicitas domestica totius familiae, quæ scilicet in affluentia rerum ad vitam honeste transigendam necessariorum consistit. Quicquid ergo ad hunc finem facit, paterfamilias, iisque, qui domesticam societatem promovere & conservare cupiunt, est faciendum. Hic finis autem tamdiu bonus est, quamdiu fini generali, sub quo continetur, felicitati scilicet totius civitatis aut generis humani, non repugnat. Repetendum enim, quod alibi demonstratum, multa in se bona esse, quæ cum aliis bonis comparata, mala sunt.

§. III.

Hic finis itaque ut obtineri possit, ipsam societatem oeconomicam ita comparatam & institutam esse decet, ut in re nullum impedimentum reperiatur: idque tum ratione personarum, quæ hanc societatem componunt, de quibus deinceps ex instituto, tum ratione rerum & circumstantiarum v. gr. loci, in quo paterfamilias fortunarum suarum fixit sedem, &c.

§. IV.

Media rem familiarem augendi, & finem societatis oeconomicæ promouendi, vel *ordinaria* sunt, vel *extraordinaria*, (horum exemplum vir divinus Iacobus suppeditat) itemque vel
honestæ

honesta licitaque, vel turpia & illicita. Illicita licet interdum magnam vtilitatem per compendium asserre videantur, re tamen accuratius expensa, quilibet intelliget, ea reuera plus nocere, quam prodesse. Honestorum varia iterum genera sunt, vt *agricultura, mercatura, pecuaria &c.* In omnibus autem prudentiae regulae generales probe sunt obseruandae, contra quas peccant, qui v. gr. eiusmodi augendae rei familiaris rationem ineunt, ad quam nulli illis suppetunt sumptus, item, qui vt subito ditescant, naui periculofum iter ingressurae maximam fortunarum suarum committunt partem, tutiora media minus tutis postponentes.

§. V.

Obstacula quoque, quae ab hominibus, per quos res familiaris augeri & promoueri debet, oriuntur, sedulo sunt remouenda. Hos inter eminet ipse *paterfamilias*, qui vt ad oeconomicas functiones aptus sit, requiritur cumprimis *naturalis indoles.* Videntur autem per naturam ad oeconomicam administrationem aptissimi, qui temperamento melancholico, sed per sanguineum temperato, gaudent. Hi enim & ingenio & memoria valent. Viriusque autem in oeconomia magnus vsus est. Sed necesse est, vt etiam accedat *prudentia oeconomica*, vsu & exercitatione comparata, quorsum & mercia cum hominibus artis oeconomicae peritis, plurimum faciunt.

Hh

§. VI.

§. VI.

Deinde & ab *uxore* maximum saepius oritur rei familiaris impedimentum. Hanc itaque ad rem oeconomicam tractandam plane compositam esse decet. Nec refert, vt inepte nonnulli sibi persuadent, quantas secum adferat opes, cum a prodiga illae facile dilapidari possint, cum rei oeconomicae perita contra & nouas acquirere, & acquisitas rite conseruare queat. Ratione *indolis* itaque nec prodiga sit, nec voluptati aut deliciis dedita: quoad *vitalis* *genus* consultum fuerit, quae a tenera aetate tali, quod maritus sectatur, adfueuerit, ducere. Quod si ad rem oeconomicam minime accommodata videatur, explorata eius propensione, sensim flectenda, & ad finem, quem sibi paterfamilias proposuit, aptior reddenda est.

§. VII.

Sed & *seruorum* habenda est ratio. Ergo ejusmodi seruos adsciscere decet, qui ad officia, quae ab illis exiguntur, praestanda sint idonei, praesertim qui nec furaces sint, nec odio & voluptatibus dediti, nec prodigi, nec immorigeri. Hunc in finem proderit indolem ac temperamentum eorum habere exploratum. Adsciti autem prudenter emendandi, corrigendi, dirigendique sunt, vt non minus metu quam amore ducti, & iusta alimentorum ac mercedis subministracione allecti, muneris sibi demandati partibus prompte fungan-

fungantur. Nec quaeuis quibuscumque demandanda sunt, sed dispiciendum, ad quas functiones quisque prae ceteris aptus sit. Ipse denique dominus ad eorum actiones sedulo attendat, ubique praesens sit, nec ullam occasionem rem negliger ac perperam agendi, subministret.

§. VIII.

Sunt & *alii homines*, ad quos patrifamilias caute rem domesticam administraturo, attendere decet. Nimirum & vicinorum, & opificum, aliorumque hominum, quibuscum quotidie illi commercia intercedunt, exploratum habere genium debet. De quibus omnibus vnicum heic observasse sufficit, quod scilicet fraudulentos, & suis commodis nulla habita iustitiae ratione inservientes, fugere ac euitare deceat.

§. IX.

Denique quod ad *ipsa negotia* attinet, in eorum intelligentia cardo prudentiae oeconomicae versatur. Necessè ergo est, ut pro instituti sui & scopi ratione, omnes *partes oeconomiae* ad vnguem calleat, v. g. oeconomiam ruralem, siue agriculturam, pecuariam, piscatoriam, venatoriam, hortensem &c. Deinde ut in hisce omnibus tum ad certas circumstantias, tum maxime ad *tempus* accurate attendat; quando v. g. semen terrae committere, venari, piscari, emere, vendere, &c. deceat.

Hh 2

Nec

Nec *locum* negligat, cum alius ad venationem, ad agriculturam alius, alius ad rem frumentariam, alius ad commercia siue maritima, siue alia, magis accommodatus sit. Tandem semper cogitet, non minorem prudentiam in opibus rite acquirendis, quam acquisitis recte *dispensandis* requiri.

§. X.

Obseruandum quoque, quod paterfamilias saepius *plures personas morales* sustineat, vnde & plures fines oriuntur, qui ne sibi aduersentur, aut vnus alterum impediatur, id quidem rursus prudentiae opus est. Equidem status totius societatis, & status patrisfamilias inter se ita coniuncti sunt, vt nunquam, vel raro admodum secum pugnent, aut etiam diuersi sint: interim status societatis eiusque felicitas, iuxta communes prudentiae regulas, semper praeponderari debet: sicut si etiam ciuis est, status societatis ciuilis praeferendus est statui societatis domesticae.

§. XI.

Quin in eadem societate domestica plures sunt *societates minores*, in quibus tum status ipsius societatis, tum singularum personarum considerari possent: sed cum hi raro a se inuicem differant, superuacaneum illud foret. Interim ipsarum societatum status, vt sine, ita & re ipsa, maximopere differunt. Sic *societas coniugalit*, quae cum domestica vt plurimum coniungitur,

tur, pro scopo habet felicitatem conjugalem, quae vt rite obtineri possit, itidem ad finem, subiecti conditionem, & media, diligenter est attendendum.

§. XII.

Eodem modo se res habet in *societate paterna*, in qua prudentia educandi sobolem, res longe difficillima, summe tamen necessaria est. Pleaque tamen huc redeunt: sedulo dispiciendum, ad quodnam vitae genus, habita ratione ingenii, fortunae &c. liberi maxime sint idonei; hunc in finem indoles illorum rite exploranda, id quod fiet, si accurate indagemus, valeantne cumprimis iudicio, memoria, vi imaginatrice &c. via facillima & suauissima est eligenda, ne labore & taedio fracti, retrorsum eant, & spe nostra nos frustrentur. Interim cauendum, ne dum laborem subterfugiant, & in studiis nihil nisi delicias sectantur, pro Iunone amplectantur nubem, & viam ingrediantur, quae in deuia & abrupta ducat. Homines quoque illis erudiendis admoventi sunt, qui non tantum artem, quam ipsimet profitentur, probe edocti sint, sed & qui *prudencia informatoria* polleant. Vbiq; autem aetatis habenda est ratio, & ad ea tractanda admoventi, quae cuilibet aetati sunt conuenientia.

§. XIII.

Habent vero & *inferiores* in hisce societariis, vxores, liberi, serui, &c. suum statum, &

ad eius conseruationem intenti sunt. De quibus in genere illud monuisse sufficit, quoties status illorum conseruatio statui totius societatis, aut superioris aduersatur, imprudenter agunt, si eum statui societatis aut superioris praeferant. Quod enim inde sibi pollicentur bonum, apparens saltem est, minusque diuturnum.

SECT. III.

de

PRVDENTIA STATVM REIPV-
BLICAE CONSERVANDI IN
GENERE.

Σύνοψις.

Quotuplex finis specialis rerumpublicarum esse possit, §. I.

Quod finis reipublicae verum bonum esse debeat, §. II.

Quotuplici ratione fiat bonum apparens, §. III. IV.

Quod ad naturam & vires ciuitatis quoque respiciendum sit, cum quoad indolem ciuium, §. V.

zum quoad ipsam reipublicae formam, §. VI.

A quibus impedimentum reipublicae offerri possit, §. VII.

Si hoc ab aliis gentibus fiat, quid factu opus, §. VIII.

Quod ab ipsis imperantibus quandoque incommodum oriarur, §. IX.

Quo pacto huic obuiam eundum, §. X.

§. I.

Accedimus itaque ad id, quod caput causae est, rationem videlicet statum totius ciuitatis conseruandi. Hanc vt rite edoceamur, ordiendum est a *fine*. Solet autem praeter

ter

ter communem & generalem omnium ciuitatum finem, securitatem scilicet, ac ciuilem felicitatem, quaelibet respublica *finem peculiarem* sibi propositum & constitutum habere. Sic aliae ciuitates ad gloriam, & magnum amplumque imperium per bella, aliae ad diuitias per commercia, aliae ad voluptates, & otium, adspirare dicuntur.

§. II.

Ego vero vt non diffiteor, aliam gentem ciuitatemque ad res bellicas, aliam ad commercia aptiorem esse, ita neutiquam velim huncce finem ciuitati alicui constitutum esse, cum ita facile euenire possit, vt ex *bono vero* fiat *apparens*, & id quod ciuitati salutare esse poterat, eandem corrumpat atque euertat.

§. III.

Nimirum, quod de singulis hominibus dictum, de integris etiam intelligi potest ciuitatibus: diuitiae, opes, gloria, imperium, & id genus alia, bona quidem sunt, si iisdem recte utaris, mala fiunt, si abutaris. Ergo si ciuitas v. g. ad commercia maxime apta sit, prudenter quidem agit, si hac occasione ad finem suum, securitatem scilicet stabilitatemque rite utetur, minus prudenter, si diuitias earumque acquisitionem pro fine sibi proponat, ita enim eam necessario euerri oportet. Eodem modo in his comparatum est, quae ad res bellicas aptae sunt.

Hh 4

§. IV.

§. IV.

Non minus & tum quoque in bonum appa-
rens degenerant diuitiae, si eo modo acquiran-
tur, vt hoc ipso aliis doceatur. Tum enim
iuxta prudentiae legem supra traditam, nocent
magis quam profunt. Bella itidem, quam-
diu ad finem licitum, & eo modo geruntur,
quo alii non laeduntur, reipublicae prodesse &
ad eius perennitatem aliquid conferre possunt:
destruunt contra rempublicam, si aliter sint
comparata. De iis ciuitatibus, quae volupta-
tem pro fine habent, nihil addere necesse est,
cum quilibet intelligat, eas diuturnas esse non
posse.

§. V.

Si ergo ciuitas finem suum, stabilitatem scili-
cet, obtinere cupit, *naturam suam & vires* pro-
be exploratas habeat. Atque hoc alterum mo-
mentum est, quod ex praescripti lege, nobis de
ea expendendum est. Consideranda autem est
tum *materia*, tum *forma* ciuitatis. Ratione *ma-*
teriae videndum, quatenam sit indoles ipsorum
hominum, qui ciuitatem constituunt, & primo
quidem, sintne ad bellum, an ad commercia, an
ad opificia, vel alia negotia aptiores, deinde, an
per indolis suae ac naturae rationem iugi patien-
tes sint, nec ne: sic multas gentes constat ad
seruiendum velut natas & a natura factas esse,
cum aliae contra pro libertate vitam dimittere
para-

paratae sint, & denique ad quas virtutes & vitia per naturam proniores sint.

§. VI.

Ratione *formae* autem considerandum, quod alia feliciter in statu monarchico procedant, quae in statu aristocratico non sine ingenti periculo, aut damno reipublicae, suscipiuntur. Commercia facilius florent in ciuitatibus liberis, quam in monarchicis. Hae contra ad bella gerenda aptiores sunt, quam illae. Religionum diuersitatem, quantum ad prudentiam status attinet, recte tolerat libera ciuitas, quae in regnis magnis motibus, grauissimisque bellis, saepius subministrat occasionem.

§. VII.

Expendendum porro, ut nunc ad media progrediamur, *a quibus* potissimum *impedimentum* afferri possit, quo minus ciuitas finem suum obtineat. Hi vero ad tres classes reuocari possunt: namque impedimentum afferri potest tum ab *aliis ciuitatibus*, praesertim *vicinis*, tum ab *ipsis summis imperantibus*: tum denique *a ministris*, qui tractandis reipublicae negotiis admoventur. Sed de his in sequentibus ex instituto dicetur.

§. VIII.

Quod ad *alias gentes*, praesertim *vicinas* attinet, prudentia status civilis requirit, ut earum vires & voluntatem accurate cognitas habeamus: quem in finem exploratores in aliorum

Principum aulis alere non erit nefas, vt adeo certi reddamur, an possint, aut velint nobis nocere. Quod si possint, & velint, opera danda, vt aut vires illarum, sed via honesta & licita, immi-
nuantur, aut quod tutius, vt beneficiis variisque officiis delinitae, nobis concilientur, & adeo ita nostrae consulatur securitati: via illicita autem & inhonesta illis nocendi vires adimere, imprudens & periculosum est. Si nocere velint, sed nequeant, non videntur adeo timendae, interim vtilius erit, & eas sibi adiungere. Si denique possint, sed nolint, confirmandae, & magis magisque variis officiis deuinciendae nobis, & obstringendae sunt.

§. IX.

Ab *ipsis imperantibus* multiplice ratione ciuitatibus afferri incommodum potest, praecipue tamen tribus modis: si plane non sint ad imperandum idonei: si non sint conuenientes huic aut illi reipublicae formae: si idonei quidem sint, sed iis praediti sint moribus, qui ciuitati perniciem afferre possint.

§. X.

Ergo status ratio in ciuitatibus requirit, non admouere rei summae nisi homines, ad imperandum aptos. Videtur hoc facilius in *rebus publicis liberis* aut *regnis electiuis*, obtineri posse, quam *successiuis*: interim haec alia commoda habent, quibus istud incommodum penferur. Praeterea illorum, quibus summa rerum committenda

tenda est, diligenter est exploranda indoles, an statui reipublicae sit conueniens. Viros bellicosos in republica, ad commercia potius quam res bellicas apta, summae rerum praeficere, a summa status imprudentia parum abest. Nec minus vitia, & virtutes eorum, exploratas habere decet. Quos ambitio vexat, quique imperandi libidine flagrant, reipublicae aristocraticae & democraticae clauo non possunt admoueri, nisi prudentiae status regulae plane insuper habeantur.

SECT. IV.

de

PRVDENTIA STATUS CIRCA
LEGES ET IVDICIA.

Σύνοψις.

<i>Ad media conseruandi reipublicam cumprimis pertinet prudens administratio iurium maiestaticorum, §. I.</i> <i>Speciatim leges ita ferendae sunt, ut earum obsequium obtineri queat, §. II.</i> <i>Nec in superfluis occupentur, §. III.</i> <i>Ita ferantur, ut ciues sua sponte iis pareant, §. IV.</i> <i>Nec temere quis ab iis eximatur, §. V.</i> <i>Multo minus facile mutentur, §. VI.</i>	<i>Porro ita ferantur, ut una alteri suppetias ferat: quemadmodum & imperantium est, ut ipsi ad suas se componant leges, §. VII.</i> <i>Circumstantialium quoque in iis promulgandis habeatur ratio, §. VIII.</i> <i>In iudiciis prudenter administrandis certus observandus ordo, ne lites nimis protrahantur, §. IX.</i> <i>Item, ne nimii litigantibus faciendi sint sumptus, §. X.</i> <i>Interdum prudentiae est, ex iuro-</i>

iureconsultorum decreto   Res magni momenti, non
ferre sententiam, §. XI.   remere iudici inferiori
Quid circa prouocationes   permittenda, §. XIII.
obseruandum, §. XII.

§. I.

Sequuntur nunc porro inter *media* conseruandi statum reipublicae *ipsa negotia*, siue *actiones* ciuilitatis. Huc autem pertinent omnia *exercitia iurium*, vt vocantur, *imperii*, in quibus adeo non minus quid lex, quam quid prudentia iubeat, obseruandum, nisi ciuitas sine suo excidere, & se ipsam in perniciem dare velit. Summa autem huc redit, iura maiestatica ita exercenda esse, vt securitas & incolumitas reipublicae quam facillime & commodissime obtineri possit. Ordine itaque cuncta perlustrabimus, & primo quidem ea, quae *disquiparantiae* supra vocauimus, deinde & illa, quae *aequiparantiae* diximus.

§. II.

Inter priora eminet facultas *legislatoria*. *Leges* itaque non ferendae sunt, quarum obsequium aut plane non, aut difficulter obtineri possit. Tantum enim abest, vt eiusmodi leges ad finem reipublicae, eiusque salutem, & perennitatem quicquam faciant, vt potius nihil aequae reipublicae noceant. Namque si magistratus, quod inde euenire necesse est, se imparem obsequio legibus extorquendo ostenderit, auctoritatem eius contemni, & ita reipublicae

publicae compagem velut dissolui necesse est. Maxime hoc obseruandum, vbi de corrigendis in republica malis agitur. Accedit, quod si nimia subditis imponantur, ad seditiones, rebelliones, tumultus, concitentur, vnde reipublicae ruinam sequi necesse est.

§. III.

Nec in superfluis, & non necessariis, leges occupentur. Vix enim necessariis impetrandis auctoritas legum & magistratus sufficit, quid itaque necesse est, non necessaria iubendo, & onera, & odium subditorum erga magistratus augere.

§. IV.

Ita quoque ferantur, vt subditi sua sponte potius quam necessitate adducti, iisdem pareant. Hinc leges utiles tantum ferendae, aut si forte subditis minus utiles videri possint, externa quaedam utilitatis species illis concilianda. Multum huc confert ipsa ratio & modus promulgandi. Si enim aliquid non tantum iubeatur, sed rationes etiam addantur, quibus inductus imperans legem illam sanciuerit, eo facilius subditi obtemperabunt.

§. V.

Praeterea nemo temere a lege eximatur, nec priuilegia facile concedantur. Quod si enim alii idem petant, nec obineant, illorum, qui impetrarunt, fortunam aegris contuebuntur oculis, & ad seditiones proueniunt. Nihil enim

enim intolerabilius videtur subditis, quam inaequalitas. Sin pluribus priuilegium imperiatur, vim legum expirare necesse est; adeoque rursus fine suo excidet ciuitas. Satiùs autem est, vnum aut paucos denegatione priuilegii aut dispensationis offendere, quam legum auctoritatem, & ipsam rempublicam periculo exponere. Quod vt eo tutius fiat, solent interdum imperantes, clausulas eiusmodi addere, quibus se ipsos omni dispensandi facultate priuare videntur, quae eo comparatae sunt, vt importunis quorundam, dispensationem efflagitantium, petitionibus, obuiam ire possint.

§. VI.

Nec mutandae saepius leges sunt. Immunitur enim ita & legum & imperantium auctoritas. Est enim incerti & fluctuantis animi indicium, semel decreta atque sancita mox reuocare: minusque obsequii sperandum, vbi obsequium dissoluitur: & quod in vna lege fit, id in ceteris fieri aut posse, aut debere, populus sibi persuadet.

§. VII.

Consultum quoque fuerit, leges ita ferre, vt vna alteri velut suppetias ferat, vt, si leges de vestigalibus atque tributis adiumentum atque promoueantur per leges sumptuarias; quemadmodum & ingens momentum, vt leges ciuiles sancte obseruentur, (cas autem sancte obseruari

vari

vari reipublicae maximopere interest) conferent ipsi imperantes, si sua sponte ad leges a se latas suas actiones componant, & ita civibus exemplum praebeant. Exemplo enim plus, quam gravissimis poenis proficitur.

§. VIII.

Nec negligendae sunt circumstantiae loci, temporis &c. quippe quae utramque hic faciunt paginam. Quam hodie magno applausu recepturi sunt legem cives, eam, si alio tempore promulgetur, forte detestabuntur.

§. IX.

Iudicia, in quibus leges ad facta civium applicantur, ut ita exerceantur, ne respublica vltum inde detrimentum capiat, sed ut finis civitatis per ea potius promoveatur, prudentia status iubet: primo ut certus ordo atque modus a republica praescribatur, ne lites protrahantur, & ita improbitati praesidium aliquod circumponatur.

§. X.

Deinde, ne litigantibus nimii faciendi sint sumptus: ita enim pauperes, cum iudicem adire aut nolint, aut nequeant, improborum vexationibus, semper erunt expositi, & defatigati tandem iniuriis, ad magna facile concitabuntur crimina.

§. XI.

Quod si in re dubia ab ipso summo imperante ferenda sit sententia, & vero alterutra pars
ira

ita sit offendenda, indeque motus quidam, aut aliud malum oriri possit, vale erit, viros iuris peritos consulere, & ex illorum decreto, sententiam ferre. Ita enim imperans omnem inuidiam prompte a se amolietur.

§. XII.

Prouocatio quoque licet nemini temere denegari debeat, ita nec promiscue omnibus in qualibet causa ex prudentiae lege est concedenda. Namque si in qualibet causa prouocare liceat ad summum imperantem, auctoritas iudicis inferioris imminuetur, & occasio lites quaeunque protrahendi, improbis suppeditabitur.

§. XIII.

Sic & si lis magni momenti sit, ex cuius decisione damnum aut utilitas in ipsam rempublicam redundare possit, eam non temere iudici inferiori permittat, sed ipse potius summus imperans eandem pertractet, ponderatis non minus iustitiae, quam status sui momentis.

SECT. V.

de

PRVDENTIA STATVS CIRCA
POENAS ET PRAEMIA.

Σύνοψις.

Quod in poenis quoque magna adhibenda sit cautio, §. I.

Quod speciatim prudentia

quoque inbeat, ut accurate proportio inter poenam & delictum obseruetur, §. II.

Quid

Quid factu opus, si poena sine periculo exigi nequeat, §. III.

De modo hoc casu exigendi poenas capitales, §. IV.

Prudentiae quoque est, poenas legibus definire, §. V.

Et quidem paulo grauioribus, §. VI.

Quod magistratibus inferioribus non temere concedenda sit facultas remittendi aut mitigandi poenas, §. VII.

Quid faciendum in delictis totius multitudinis, §. IIX.

Delictis, non hominibus irascendum, §. IX.

Contra mala inueterata sensim procedendum, §. X.

In praemiis conferendis dispiciendum, ut accipienti sint grata, §. XI.

Nec committendum, ut euilescant, §. XII.

Circumstantiarum denique hic habenda est ratio §. XIII.

§. I.

Cum primis in poenis magna opus est cautione. Si enim non exigantur, praeterquam quod imperans contra legem naturae peccet, imprudenter etiam agit, cum ita leges euilescant, & ipsa collabascet respublica. Sin exigantur, facile crudelitatis suspicionem subeunt imperantes, unde odium sequitur, quod ciuitati non perniciosum esse nequit.

§. II.

Vt ergo haec incommoda euitentur, prudentia iubet, ut proportio inter poenam & delictum accurate obseruetur. Quo maior enim est poenae aequitas, eo minor in punientem redundat inuidia.

§. III.

Si sine ingenti periculo poena exigi nequeat, ita remittatur, ut imperans ex fauore &

li

gratia

gratia potius, quam necessitate hoc fecisse, videri queat. In specie si forte a viris auctoritate & gratia plebis florentibus, poena sit sumenda, & vero hoc sine magnis motibus, & periculo totius reipublicae fieri nequeat, consultum erit, eiusmodi poenam excogitare, quae speciem honoris habeat. Commodum quoque erit, aliquando delicta dissimulare, ne aut puniendo, periculis rempublicam exponamus, aut non puniendo, virium nostrarum prodamus imbecillitatem.

§. IV.

Quoad modum poenas, praesertim capitales, exigendi, sedulo cauendum, ne viri auctoritate & potentia florentes, eo loco ac tempore puniantur, quo fauor plebis erga illos ipso supplicio augeri & inflammari possit. Male enim saepius admouentur oculi spectando illius supplicio, cuius causam commiseratio meliorem facere videtur. Expedit etiam quandoque, modo imperans de crimine certus sit, sine ordinario iudiciorum strepitu, punire homines, quorum supplicium non sine periculo differtur.

§. V.

Iuuabit etiam poenas legibus definire, nec magistratus arbitrio relinquere. Tum enim eo facilius omnem amoris, aut odii, suspensionem declinare poterunt. Videbuntur enim ex legis praescripto noxios puniuisse.

§. VI.

§. VI.

Nec inutile erit, poenas paulo grauiores legibus indicare, cum hac ratione semper summo imperanti liceat poenas paulisper mitigare, & hoc ipso subditorum animos sibi conciliare, ac clementiae famam acquirere.

§. VII.

Interim ne, si temere poena remittatur aut mitigetur, auctoritas legum euilescat, consultum fuerit, magistratibus inferioribus neutiquam facultatem poenas remittendi, aut mitigandi concedere. Accedit vero, quod hac ratione summo imperanti campus amplissimus, subditorum animos sibi conciliandi, aperiatur.

§. VIII.

In delictis totius multitudinis sufficit punire auctores. Ceteris parcere, prudentiae, & humanitatis erit. Poena auctorum enim efficiet, ne alii temere eadem ratione peccent: venia ceteris impertita subditorum amorem imperanti parabit. Ast si auctores non fuerint deprehensi, ex ipsa multitudine quosdam plectere haud abs re fuerit, ne alii sibi persuadeant, eiusmodi delicta impune committi, neue omnes puniendo crudelitatis notam subeat imperans, aut poena clades potius, quam medicina videatur.

§. IX.

Cum primis prudenter puniturus, omnem nauet operam, vt flagitiis, non hominibus irasci

videatur. Nihil ergo intermittat, quo subditis persuadeat, se intutum ad puniendā delicta, non ex affectu, sed ex amore iustitiae & officii ratione accedere.

§. X.

Contra mala inueterata non impetu, sed sensim procedendum est, ut primo imminuantur, mox decrescant, tandem extinguantur. Medicinam imitentur poenae, haec vero morbos inveteratos non vno impetu tollit, id quod periculosum, sed sensim eorum vim infringit, donec aegrotus sanitati restituatur.

§. XI.

Ceterum quam necessarium est, scelera puniri, tam vile est, virtutem honestare *praemiis*. Hoc autem ut rite & ex prudentiae praescripto fiat, tria cumprimis observanda sunt: primo ut eiusmodi praemia conferantur, quae accipienti sunt grata & honorifica, reipublicae non damnosa.

§. XII.

Deinde, cum dignitates & honorum tituli, postquam euiluerunt, non amplius pro praemiis reputentur, sedulo in id imperantibus incumbendum est, ut raro & non nisi benemeritis conferantur. Promiscue enim omnibus collati honores sordent, nec ab ingenuis magnopere desiderantur.

§. XIII.

§. XIII.

Denique & circumstantiarum hic quoque habenda est ratio, cum primis videndum, qua re is maxime delectetur, cuius virtus remuneranda est. Praemio enim indoli cuiusvis conuenienti, vtut exiguo, saepius maior gratia initur, quam magno, sed indoli accipientis non adeo conuenienti.

S E C T. VI.

de

PRVDENTIA STATUS CIRCA
MINISTROS ET MAGISTRATVS
INFERIORES.

Σύνοψις.

Summa & ordo dicendorum, §. I.

In magistratus eligendos esse idoneos, §. II.

Non homines sordidos, §. III.

Sed ingenuos, etiam non nobiles, licet nobilium praecipue habenda sit ratio, §. IV.

Non excludendos esse pauperes, licet aliquando diuites illis praeferriqueant, §. V.

Indigenas praefereendos esse peregrinis, §. VI.

Ad quaedam officia iuuenes, ad alia senes aptiores esse, §. VII.

Homines virtuti deditorum, praefereendos esse ceteris, §. VIII.

Quid factu opus, si eiusmodi homines non praesto sint, §. IX.

Quod hic vel maxime cuiusque propensio & temperamentum quoque in censum veniat, §. X. XI.

De numero magistratuum & ministrorum, §. XII.

Consultum esse, ut homines idonei per gradus ad dignitates cuebantur, §. XIII.

Item, ut aliquando electio sorte temperetur, §. XIV.

II 3

Mini-

*Minime autem vt officia
vendantur, §. XV.
Auctoritas quanta magi-
stratibus concedenda, &
quo pacto illis confer-
vanda, §. XVI.*

*Illis, qui ad consilia adhi-
bentur, facultatem libere
sententiam dicendi, con-
cedendam esse, §. XVII.
An expediat, vt officia publi-
ca perpetua sint? §. XVIII.*

§. I.

De ministris & magistratibus, quae ex pruden-
tiae regulis praecipi possunt, ad quatuor re-
vocabimus capita: *quinam* eligendi sint; *quot*
eligendi sint; *quo modo* eligendi sint; & denique
quanta illis concedenda sit *auctoritas*.

§. II.

Quod ad primum atinet, vtrique consultum
fuerit, neminem (modo idoneus fuerit) ab officiis
publicis excludere. Apprime enim hoc facit ad
amorem reipublicae in omnibus excitandum, ad
refrenandam illorum, qui magistratus gerunt,
insolentiam, ad firmandam subditorum omnium
concordiam, ad excitandam virtutem, & ad obe-
dientiam promptam magistratibus concilian-
dam. Nemo tamen, nisi idoneus, ad publicum
munus euehatur. Idoneum autem aliquem esse
iudicatur ex *indole virtutibusque* ad officium ne-
cessariis ex *aetate*, ex *statu*. Et quidem quoad
statum, vt ab vltimo ordiamur, homines vel
nobiles sunt, vel *plebei*, itemque *diuites* vel
pauperes, vt & *peregrini* vel *indigenae*.

§. III.

De *primo statu* obseruandum, quod omnino
quidem e re ciuitatis sit, homines *viliores* & *sordi-*
didos,

didor, & ordini imperantium decori futuros, ab eiusmodi officiis arcere. Idque ob varias causas. Namque officium magistratus, cui omnino sua constare debet auctoritas, si id genus hominibus demandetur, facile contemnitur; subditi quoque libentius iis parent, quorum etiam, antequam magistratum susciperent, non sordida fuit vitae conditio: quibus accedit, quod eiusmodi homines ad magnas dignitates euecti, ut plurimum insolentius se gerunt, magnisque adeo motibus, & turbis rempublicam saepius exponunt.

§. IV.

Interim *ingenuos*, licet *non nobiles*, ab officiis ciuilibus arcere imprudens fuerit, quia saepius ratione indolis & virtutum praestant nobilibus: quia nobiles hac ratione excitantur, ut animum corpusque magis colant, cum certi sint, non ob nobilitatem, sed ob praeclara merita, ad dignitates & officia ciues euehi. Ceterum si nobiles & plebei hactenus aequales sint, ut ratione aetatis, prudentiae, &c. utrique digni sint, qui muneri alicui admoueantur, recte omnino illi his praeferruntur ob nobilitatis decus, quod conseruare reipublicae interest, & quod maiorem ad officia auctoritatem adferant, & maiorum etiam exemplis ad facta praeclara concitentur.

§. V.

Quoad *secundum statum* videtur e re ciuitatis esse, *pauperes* non omnino ab officiis & digni-

ratibus arcere, interim si haecenus aequales sint; ut utrique aequè idonei ad munus aliquod esse censeantur, *diuitum* aliquando potior debet esse conditio, quia minoribus ut plurimum contenti sunt stipendiis, nec rempublicam facile expilant, cum ipsi iam opibus abundant, quin eandem magis curare atque amare videntur, quia republica destructa, maiorem bonorum iacturam faciunt, quam pauperes, & denique quia, quae ad splendorem muneris requiruntur, facilius, & sine reipublicae damno, comparare possunt. Maxime itaque hoc procedit in eiusmodi muneribus, quae circa aerarium, & pecuniam publicam dispensandam, occupantur: in ceteris enim cum hae rationes raro admodum locum inueniant, non videtur ad discrimen hominum, quod ex diuitiis oritur, magnopere attendendum esse.

§. VI.

Sed & *indigenae* cum *peregrinis* comparandi sunt. Peregrinis non temere aditum ad honores concedendum esse, probatur, quia hoc ipso irritantur indigenae, qui ut plurimum nihil aegrius ferunt, quam peregrinos sibi praeferri: hinc saepius grauissimas seditiones, & bella ciuilia orta esse, gentium annales comprobant: quia peregrini nunquam gentis suae & patriae amorem ita deponunt, ut non ei plus faueant quam ciuitati, in qua degunt, unde facile adduci possunt, ut rem publicam prodant: quia mores
eorum,

eorum, quibus praeficiuntur, non habent exploratos, & adeo prudentiae leges vix accurate observare queunt: accedit, quod contra decus gentis sit, extraneis officia committere.

§. VII.

Denique nec *aetas* negligenda est. Cum enim ad alia officia idonei sint *iuvenes*, ad alia *senes*, tantum abest, ut iuvenes arceri ab officiis publicis debeant, ut quandoque expediat, eos praeferre senibus. Nimirum in *iuuenibus* maius adhuc est animi robur, maior agilitas, labores etiam melius tolerare possunt, quam senes. Quare si quod sit officium, quod non tam prudentiam & cautionem, quam animi praesentiam & promptitudinem requirit, illud recte iuuenibus demandabitur: contra in illis, quae exactam prudentiam, & summam circumspectionem requirunt, senes iuuenibus, si haec aequales fuerint, recte praeferuntur.

§. VIII.

Vtramque autem hic paginam facit *indoles* cuiusque & *genius*, & ad virtutes aut vitia *propensio*. Cum ergo constet, omnes quidem homines naturali quadam propensione aut ad honores, aut ad opes, aut ad voluptates ferri, & hinc omnia vitia originem ducere, id quidem hic neuriquam negligendum est. Nimirum citra dubium ad civile munus & reipublicae administrationem is est apuissimus, qui vitam

emendauit, cum & ambitio, & auaritia, & voluptatis cupiditas, homines in reipublicae administratione occupatos, facile in transuersum agant, quo minus ad id, quod reipublicae expedit, attendant. Accedit autem, quod hi soli vere prudentes vocari possint, quae autem in ceteris laudatur prudentia, calliditas, aut astutia, vel quiduis potius, quam prudentia est.

§. IX.

Nihilofecius cum raro admodum emendatae vitae homines reperire liceat, nedum tot, quot ad reipublicae administrationem requiruntur, prudentiae erit, eos eligere, qui vtut non optimi, nec tamen pessimi sunt, & non adeo mali; cumque pro diuersitate propensionum; alii ad alia negotia aptiores sint, necessitas in sapientiam vertenda, & ipsa hominum ad praua inclinatione, ad reipublicae salutem, vtendum est: quin si vir emendatae vitae iis artibus non sit instructus, quas ciuile munus requirit, non emendatae vitae hominem, sed earum artium peritum, illi praeferre, omnino necessitas iubet.

§. X.

Sed maxima tamen prudentiae pars est, *naturalis* quorumuis *propensione* recte vii. Sic ad aerarium recte constituendum, & conseruandum, rite adhibueris homines, in quibus *temperamentum melancholicum* eminet, quippe qui rerum huc pertinentium peritiam facile sibi acquirunt: sed ipsam pecuniam iis minus recte commiseris,

miseris, nisi simul ratio praesto sit, impediendi, ne publicum parte pecuniae fraudare possint. Si *cholericum* primum, *melancholicum* secundum locum teneat, maior fides illis erit, nec minor ad rem faciendam solertia.

§. XI.

Ad consilia, ad totum reipublicae statum spectantia, prudenter adhibentur homines, quorum temperamentum *cholericum sanguineo* utcumque est temperatum. Namque hi & iudicio pollent, nec tamen nimis pertinaces sunt in sententia sua defendenda, quod non semel ciuitatibus perniciem attulit. Si a *sanguineo* superetur *cholericum*, humanitate & affabilitate sunt insignes, & ad legationes, & id genus officia, recte adhibentur. Hae indole quoque prouinciarum gubernatores praeditos esse decet, ut prudentia & humanitate continere in obsequio ciues possint. Sin autem a *cholericum* superetur *sanguineum*, fortes, intrepidi, & iudicio valentes inde euadunt, quales bellicos duces, & militiae praefectos esse decet. In quibus vero *sanguineum* temperamentum plane regnat, ut voluptatibus vnice dediti sunt, ita vix alia negotia, quam quae ad aulae splendorem & apparatus pertinent, recte illis demandabuntur.

§. XII.

De numero ministrorum & magistratuum, ut nunc ad alterum momentum accedam, ita sentio, nec iusto plures, nec pauciores esse debere.

Plures

Plures oneri erunt reipublicae: pauciores cunctis negotiis rite administrandis non sufficient. Interim non immerito nonnulli addunt, eiusmodi officia, in quibus plus imperii quam curae & laboris esse debet, neutiquam pluribus committenda esse, quoniam sic facilius auctoritas immittitur & euilescit.

§. XIII.

Quoad *modum* officia hominibus idoneis committendi, consultum fuerit, eos per gradus ad dignitates euehere. Namque ita rerum ciuiliū tractationi sensim adsuescunt. Et si minores magistratus gerentes peccent, quod hominibus nondum exercitatis facile euenire potest, minus illud reipublicae perniciosum est, quam si in maioribus dignitatibus constituti errent. Quo maiorem etiam peritiam, eo plus auctoritatis, & minus inuidiae, ad maiora officia secum adferunt. Laudandus quoque gentium illarum mos est, apud quas adolescentes iuuenesque in contubernium magnorum virorum adscribantur, ut a tenera aetate verum usum & tractationi adsuescerent.

§. XIV.

Nec displicet mihi illorum sententia, qui aliquando electionem sorte temperandam esse suadent, ita ut primo nonnulli designentur, qui aequae idonei sunt ad officium: deinde quis ex illis praeferrī debeat, forti committatur. Tale quid in republica Veneta receptum esse, constat.

stat. Ita enim non nisi digni & idonei ad reipublicae administrationem admouentur, & simul inuidia, quae oriri solet, si ex pluribus, prudentia, virtutibus, genere, &c. aequalibus, vnus ceteris praefertur, commode declinatur.

§. XV.

Minime autem illorum probare institutum possum, qui magistratus & officia vendunt: ita enim homines indignissimi ad grauissima saepius euehuntur munera, vnde maximam in rempublicam redundare perniciem, necesse est. Taceo, quod hoc ipso ministrorum & magistratuum auaritia intendatur, dum quisque quicquid sumptuum fecit, vt officium obtineret, recuperare annitur.

§. XVI.

Auctoritas denique tanta ministris & magistratibus inferioribus est concedenda, quanta requiritur, vt munere suo rite fungi possint. Et haec quoque a summis imperantibus omni modo illis est conseruanda. Si ergo is, qui magistratum inferiorem gerit, ob delictum puniendus sit, puniri autem omnino potest, cum, vt bene Grotius docet, ratione summi imperantis sit subditus, consultum fuerit, ea ratione illum punire, ne ipsum officium inde euilescat. Non male itaque apud nonnullas gentes nemo, nisi deposito prius & iurato magistratu, puniri solet.

§. XVII.

§. XVII.

In specie illis, qui ad consilia adhibentur, facultas libere sententiam dicendi concedi debet. Neque fraudi alicui debet esse, si sententiam dicat, quae aut imperanti non placeat, aut reipublicae non adeo expedire videatur. Sane si ob eiusmodi consilium statim aliquis puniatur, nemo reperietur, qui libere sententiam dicere velit.

§. XIX.

Ceterum multum ad auctoritatem magistratibus conciliandam facit, si officia publica perpetua sint. Vbi tamen, ne ciuitas inde detrimentum capiat, magna opus est cautione. Minus enim periculum ciuitati imminet, si eiusmodi officia continuentur, in quibus plus laboris est quam imperii. Contra in quibus multum imperii est, ea vt perpetua sint, non videtur semper e re ciuitatis esse. Qui enim eiusmodi dignitatibus fulgent, facile inde occasionem res nouas moliendi, & rempublicam turbandi, arripere possunt.

S E C T. VII.

de

PRVDENTIA STATVS CIRCA AERARIVM, TRIBVTA, ET VECTIGALIA.

Σ ύ ν ο ψ ι ς.

Tractationis ordo? §. I.	Media augendi aerarium
Vnde aerarium constituatur, §. II.	ordinaria, §. IV.
Quid circa eius constitutionem obseruandum, §. III.	An mercatura imperantes deceat? §. V.
	Quod beneficia naturae artis

arte quandoque adiuvanda sint, §. VI.

De publicorum praediorum venditione quid censendum? §. VII.

Et de eorundem elocatione, §. VIII.

Quod scholarum classiarum & regiarum erectio huc etiam aliquid faciat, §. IX.

De modis augendi aerarium extraordinariis, §. X.

De ratione conseruandi aerarium, §. XI.

De tributis, & vectigalibus quid generatim obseruandum, §. XII.

Quo pacto ciues ad tributa & vectigalia soluenda idonei reddi queant, §. XIII.

Vt tributa & vectigalia imperanti plurimum commodi, parum odii affe-

rant, accurate in iis obseruanda est aequalitas, §. XIV.

Adeoque non temere quisquam ab iis est eximendus, §. XV.

Mercibus, quae tantum ad luxuriam faciunt, graviora vectigalia imponenda, §. XVI.

Nihil denique omittendum, quo effici queat, ut tributorum onus ciues minus sentiant, §. XVII.

Quae semel imposita sunt, non facile sunt tollenda, ciuiumque magis quam exterorum habenda ratio, §. XVIII.

Occasioni & hic inferendum, §. XIX.

De modo, quo exigenda sunt tributa & vectigalia, quid obseruandum, §. XX.

§. I.

Cum ad ministros alendos, stipendiaque magistratibus exsoluenda, & alia ciuitatis negotia magis requirantur sumptus, ordo nunc postulat, ut quae de aerario ciuitatis rite constituendo, augendo, & conseruando, prudentia status praecipit, edisseramus.

§. II.

§. II.

Constituitur autem aerarium ciuitatis partim ex *rebus*, praesertim *immobilibus* earundemque prouentibus, partim ex *iuribus singularibus*, quae imperantibus per leges fundamentales, aut ex consensu ciuitatis, concedi solent. Et ad *res* quidem quod attinet, iam alibi demonstratum est, cum in occupatione vniuersitatis non omnia commodè inter singulos diuidi potuerint, nonnulla imperantibus in vsum ciuitatis fuisse concessa. Huc pertinent *syluae, flumina, metallifodinae* &c. & prouentus, qui ex hisce progignuntur. Sed & omnia *loca publica* huc referri possunt, quorum vsus pro certo pretio priuatis concedi solet. Ad *iura* autem non tantum refero *ius tributorum* & *vectigalium*, sed & *ius adeundi haereditatem*, si ex priuatis nullus haeres aut successior adsit, & id genus alia.

§. III.

Circa *constitutionem aerarii* itaque prudentia iubet, vt tantum bonorum & iurium imperanti ad publicos ciuitatis vsus concedatur, quantum ciuitatis finis requirit. Sumptuum enim & pecuniae defectu, saepius ea suscipere, aut ad finem perducere non potuerunt summi imperantes, ex quibus ceteroquin maximum ad reipublicae salutem, & stabilitatem adferri potuisset momentum. Ratio quoque postulat, vt ea concedantur, & vsui huic consecrentur, quae rempublicam maxime iuuant, singulis non valde molesta sunt.

§. IV.

§. IV.

Media aerarium augendi vel *ordinaria* sunt; vel *extraordinaria*. Ad illa refero: sumptuum publicorum, quantum reipublicae salus permittit, imminutionem: foedera ea lege inita, vt sociorum potentiorum liberalitate subleuemur: huc pertinet, si miles bene exercitatus, pro certo pretio aliis ciuitatibus concedatur. Praeterea multum ad aerarii augmentum conferet, pecuniam publicam pro licitis & honestis vsuris mutuo dare. Nonnullis Italiae rebuspublicis hoc solenne esse dicitur: quae etiam per *montes*, vt vocant, *pietatis*, aerarium callide augere norunt.

§. V.

Addunt nonnulli *mercaturam*. Quae an imperantes, rerumque dominos deceat, nonnulli dubitant. Sed vero cum non omnis mercatura illiberalis sit, & quicquid sordium trahere videtur, id a vitiis hominum trahat, nullam causam video, quare illorum sententiae, qui Principes mercaturam dedecere asserunt, suffragari debeam. Attendendum tamen hic maxime est ad subditorum, quam de mercatura fouent, opinionem, moresque, & regionis situm, &c.

§. VI.

Accedit denique etiam cumulus ad aerarium reipublicae, si aquae per naturam non navigabiles, industria & arte nauigabiles reddantur,

Kk

tur,

tur, siue *canales & tractus* ad minora nauigia effodiendo, siue alia ratione.

§. VII.

Publicorum praediorum venditionem addere non auderem, nisi alios mihi exemplum praeiussisse viderem: sed diligenter hic dispiciendum, quousque imperantis potestas, circa bonorum venditionem suos proferat limites, & num lucrum tantum sit, vt reipublicae interfit, bona ista abalienare.

§. VIII.

De publicorum praediorum elocatione res minus dubia videtur, modo caueatur, ne conductor praediis abutatur, & ea plane inutilia reddat.

§. IX.

Denique & scholarum tum *classicarum*, tum *regiarum* fundationes nonnulli addunt, eo quod ad singulos & vniuersos magna hinc promanet utilitas, vectigaliaque ex iuuenum externorum confluxu, publicique adeo reditus adaugeantur.

§. X.

Ad *modos extraordinarios* augendi aerarium, & urgente necessitate vsurpandos, refero: si ministri & magistratus parte stipendii priuentur, ea in aerarium relata: si pecunia mutuo accipiat, sine vsuris, aut vt modicae saltem pro ea soluantur: si tributa extraordinaria indicantur, &c.

§. XI.

§. XI. *de aerarii rationibus*

Denique quod ad modum aerarium conseruandi attinet, *prima* prudentiae regula est, ne bona, aut iura ad aerarium spectantia, temere abalienentur: *altera*, vt aerarii rationes rite dispensentur: *tertia*, ne citra necessitatem pecunia profundatur. Ergo nec miles praeter necessitatem alendus, nec immodicae faciendae largitiones, & vt paucis omnia dicam, oeconomicae artis praecepta, diligenter obseruanda sunt. Ad auertendas etiam fraudes & dolos, & praeueniendum crimen publici peculatus, non abs re erit, aliis imperium, aliis curam & custodiam pecuniae demandare. Addunt denique nonnulli, ad confusionem euitandam, valde expedire, distincta, & certis vñbus destinata, aeraria.

§. XII. *de aerarii rationibus*

Sed cum sine dubio, *tributa & vectigalia*, ingens momentum ad aerarium ciuitatis conferant, de his nunc ex instituto dicendum est. Licet vero, vt alibi obseruatum, a tributis omnino vectigalia differant, prudentiae tamen praecepta vtrobique obseruanda fere eadem sunt. Possunt autem omnia ad duo velut reuocari capita: *primum* est, quod imperans curare debeat, vt ciues ad tributa & vectigalia solvenda idonei reddantur: *alterum*, quod modus tributa & vectigalia soluendi ita comparatus esse debeat, vt imperanti plurimum

commodi, parum aut nihil inuidiae vel odii attrahat.

§. XIII.

Quod ad primum attinet, omnino ciuitas in hoc incumbere debet, vt ciues singuli opibus atque diuitiis floreat: ceteroquin enim ad onera reipublicae ferenda minus erunt idonei. Hoc autem obtinebit, per leges sumptuarias. Facultates enim ciuium non alia magis re, quam luxu, exhauriuntur: hominesque sua natura ad omnia vitia, maxime autem ad luxum & voluptates valde procliuēs sunt. Vbi ergo luxui nec finis, nec modus, statuitur, ciues in magnam pauperatē coniici, & ruinam reipublicae accelerari necesse est. Praeterea opera danda, vt commercia & opificia floreat, & ita ciues ab ignavia abstrahantur, itemque vt res monetaria bene se habeat, de quibus omnibus in sequentibus pluribus exponemus.

§. XIV.

Alterum vt obtineatur, in tributis & vectigalibus accurate est obseruanda aequalitas, vt, quantum fieri potest, pro fortunarum ac opum ratione quisque conferat. Nihil magis enim ciuium animos exasperat, & tributorum onera grauiora reddit, quam inaequalitas.

§. XV.

Hinc & nemo temere e tributis & vectigalibus est eximendus. Praestat hominum de re publi-

publica bene meritorum, aut merentium, virtutes alia ratione compensari, quam publicorum onerum remissione, cum haec multum inuidiae semper secum trahat.

§. XVI.

Mercibus, quae tantum ad luxuriam & delicias faciunt, grauiora vectigalia imponere conuenit, quam iis, quae ad vitam sustentandam, sunt necessariae. Ita enim diuitibus potius, quam pauperibus, onera publica incumbunt: quod omnino e re ciuitatis est.

§. XVII.

Iuuabit etiam eiusmodi tributa colligendi modum comminisci, cuius onus singuli vix sentiant, & qui nihilosecius aerario publico multum proficit: sicut & consultum erit, ciuibus luculenter ostendere, ciuitatis interesse, vt tributa soluantur: hinc & necessitatis speciem in tributis exigendis praeferre iuuabit: vtile quoque fuerit, mollia nomina & minus exosa, tributis imponere. Sic constat, ipsum *capitationis* nomen multis horrorem incutere.

§. XVIII.

Quae semel imposita sunt, non facile tolli debent. Potest enim eadem reipublicae necessitas recurrere, & minori odio exiguntur, quibus iam adfueri sunt ciues, quam cum noua imponuntur. Sed & ea tributa & vectigalia imponendi ratio probanda maxime, quae exte-

ris magis quam ciuibus oneri esse videtur, vt cum rebus, quae exportantur, imponuntur.

§. XIX.

Occasioni etiam hic inferuendum, & consensus ciuium ad tributa tum praecipue exigendus, cum res gestae aut gerendae sunt, quae illis placent, aut etiam cum necessitatem reipublicae ipsi sentiunt intelliguntque.

§. XX.

Denique, vt summa fide, nec minori tamen modestia, sine impetu, sine iniurijs a ciuibus exigantur, omni opera annitendum est. An vero reipublicae conducatur, tributa & vectigalia publicanis elocare, dubito. Certe si id fiat, legibus constringendi sunt id genus hominum, ne temere modum excedant, aut humanitatis limites in tributis & vectigalibus exigendis, transgrediantur.

SECT. IIX.

PRVDENTIA STATVS CIRCA
COMMERCIA, ET REM MO-
NETARIAM.

Σ υ ν ο ψ ι ς.

Ordinis ratio: an ciuitati	niens mercatorum mul-
conducant commercia?	titudo adsit, §. III.
§. I.	Quo pacto hoc effici queat,
In iis non prudentiae mi-	§. IV. V.
nus, quam naturae &	Quid faciendum, vt merca-
fortunae locus est, §. II.	toribus, pecunia suppe-
Requirunturque, vt conue-	rat, §. VI.

Requi-

Requiritur porro conueniens optimarum mercium adfluentia, §. VII.

Quae aut a natura subministrantur, §. VIII.

Aut aliunde comparantur, §. IX.

Quem in finem amicitia aliarum gentium opus est, quae foedere firmanda, §. X.

Quo pacto per industriam ciuium produci queant, quae commerciis inserviant, §. XI.

Requiritur porro ad commercia prompta mercimoniorum distractio, §. XII.

Et ad hanc copiosus emptorum numerus: hic quo pacto comparari queat, §. XIII.

Quid de mercium ad alias gentes exportatione sit obseruandum, §. XIV.

Quid faciendum, ut ven-

ditoribus pretium citra moram soluatur, §. XV.

De commerciis maritimis quid speciatim obseruandum, §. XVI.

Commerciis praecipue inservit nummus, §. XVII.

De rei nummariae constitutione: speciatim de valore nummi rite definiendo, §. XVIII. XIX.

Cur signum & nomen imperantis, loci, & praefecti rei nummariae, nummo imprimendum, §. XX. XXI.

Quod modus consciendi nummum nec nimis operosus, nec nimis rudis, optimus sit, §. XXII.

Quo pacto per figuram nummi, falsariorum fraudibus obuiam eundum, §. XXIII.

De rei nummariae conseruatione, §. XXIV.

De eiusdem emendatione, §. XXV.

§. I.

Dicendum nobis nunc de commerciis est. Praeterquam enim, quod, ut iam obseruatum, per commercia ciues idonei redduntur, ad tributa & vectigalia soluenda, plurima comoda ciuitati afferunt, ut nonnullae omnem in-

columitatem stabilitatemque suam commerciis merito impurent. Interim quousque ciuitati conducant commercia, ex eius fine, & incolarum ad commercia aptitudine, aliisque momentis est diiudicandum.

§. II.

Liceret autem in commerciis & *fortuna* & *natura* plurimum sibi vindiceret, nec enim situs cuiuslibet regionis, aut eius fertilitas, saepius permittunt, vt commercia floreat, nihilofecius prudentiae hic quoque locum esse, nemini, iusta aestimatione rem omnem metienti, dubium esse potest. Hanc ergo in consilium adhibebit ciuitas, cuius interest, vt commercia floreat.

§. III.

Primum itaque, quod ex prudentiae praescripto ciuitati circa commercia curandum, hoc est, vt conueniens *multitudo mercatorum* adsit, siue iam indigenae illi sint, siue exteri, siue in importandis mercibus, siue in euehendis illis operam collocent. *Conuenientem multitudinem* requiri dixi. Si enim iusto plures sint, lucrum in minimas partes spargitur, adeoque opes singulorum amplis commerciis vix sufficiunt. Sin autem iusto pauciores adsint, singulis quidem, sed non toti ciuitati consulitur, quae ex pluribus maiora commoda capit. Vnde & sequitur, *monopolium* non esse concedendum, nisi grauis & praegnantissima hoc iubeat ratio, vbi certis tamen limitibus est circumscribendum, cum non
vna

una ratione in commerciorum & ipsius ciuitatis
damnum istud cedere possit. Quid de *societa-*
tibus mercatoriis sentiendum sit? hinc intelli-
gere pronum est.

§. IV.

Conuenientem autem *commercantium multi-*
tudinem ciuitas acquirere potest, si praemio pro-
posito homines ad mercaturam excitet. In spe-
cie plurimum huc facit, si mercatoribus honora-
rior inter ciues concedatur locus, nec ab officiis,
ad quae idonei sunt, & dignitatibus publicis ex-
cludantur; si certa privilegia illis concedantur;
si exteri, qui commerciorum causa in nostram
ciuitatem sese conferunt, foueantur, & variis be-
neficiis alliciantur; & hunc in finem vectigalia,
quae ab importandis euehendisque mercibus
exiguntur, aut tollantur, aut pro re nata immi-
nuantur.

§. V.

Et ad vltimum quidem quod attinet, licet
hoc ciuitati parum vtile videatur, hoc da-
mnum tamen, quod pati videtur, maxima dein-
ceps, quam commercia adferunt, vtilitate facile
compensatur. Quicquid ergo salua ciuitatis
salute, mercatoribus gratum esse potest, & ad
promptiorem quaestuosamque mercium distra-
ctionem aliquid confert, liberaliter illis in-
dulgeatur. Haec omnia vero cum isto tem-
peramento intelligenda sunt, vt exteris qui-
dem mercaturae gratia faueatur, sed vt indi-

genarum potior habeatur cura, ipsis vicissim ciuibus ita prospiciatur, ne cum maiori damno, exterorum mercatorum sufflamines.

§. VI.

Sed ipsos mercatores etiam opibus instructos esse decet, sine quibus felicem commerciorum successum sperare non licet. Ergo ciuitati in id incumbendum, vt opulentiores ipsi ad commercia exercenda adducantur, aut pecuniae suae vsum mercatoribus non denegent: cumque nemo temere id sine emolumento facturus sit, vsuras, sed moderatas, & mercatores non omni commerciorum prouentu priuaturas, concedant: praeterea, cum nulla alia magis re opulentiores a pecuniae vfu aliis concedendo deterri queant, quam si contracta nomina non solvantur, ciuitatis erit, legibus & poenis grauissimis malitiosis pecuniae decoctoribus inflictis, creditorum securitati consulere.

§. VII.

Alterum quod ex prudentiae praescripto ad commerciorum amplitudinem requiritur, hoc est, vt *conueniens* adsit *optimarum mercium adfluentia*. Optimarum inquam. Rerum enim nullius vsus, aut pretii, adfluentia ad commerciorum amplitudinem nihil facit. Nec feliciter procedent commercia, si quae apud alias gentes vendentur, nostra bonitate superent. Rerum vero praestantia vt allicit emptores, ita & in commerciis vitramque facit paginam.

§. IIX.

§. II. X. Duplici autem fere modo res, quae in commercia veniunt, nobis subministrantur. Namque aut *naturae* eas producit *foecunditas*, aut per *industriam* humanam comparantur. Naturae foecunditas ut per se in viribus hominum posita non est, ita dubio caret, naturam industria multum adiuuari posse. Cum primis autem hic attendendum, quarum rerum proveniunt in nostra regione vberior sit, & maximum afferre commodum possit, & hinc ciues inducendi, ut missis, quae minorem adferebant utilitatem, ea quae magis utilia sunt, sectentur.

§. IX. Ast si nostra regio plane nihil eiusmodi proferat, quod in commercia venire, & ea ampliora reddere possit, opera danda, ut per commercia ab aliis gentibus naturae munera compareantur, quae cum lucro quodam deinceps aliis vendantur. Operosior quidem & sumptuosior videtur haec commerciorum ratio, interim certissimum lucrum affert, & civium opes insigniter auget: praesertim si opportunitas sit, huic commerciorum generi fauceat.

§. X. Sed ut haec commercia feliciter procedant, opus est amicitia exterarum gentium, a quibus merces deinceps in alias gentes distrahendae accipiamus. Haec autem amicitia cum non semper stabilis atque firma sit, iuvabit eandem

dem foedere, aut alia ratione firmare. Ceteroquin enim magnam rerum suarum iacturam nostri ciues facere possent, si gens ista merces suas nobis denegaret, easque alii genti vltius deinceps distrahendae, concederet. Maximam autem vilitatem ciuitas ex *monopolio* percipere potest, si soli ciues nostri ab externa gente certum mercium genus, aliis nationibus iterum vendendum, accipiant. Quod quidem, si intra iustitiae terminos coerceatur, naturae legibus non repugnare, suo loco euictum ac comprobatum est.

§. XI.

Sed & per *meram industriam* humanam talia produci possunt, quae in commercium veniunt. Huc refero omnia *artefacta*. Per quae commercia saepius amplissima reddi, ipsa quemque docet experientia. Ciuitatis itaque est, fouere & excitare artifices opificesque, eorumque sufficientem sibi comparare numerum, vt artefacta in tanta copia suppetant, vt ad commercia aliquod momentum conferant. Ceterum *materia* opificiis aut ab ipsa nostra regione subministratur, aut per commercia aliunde inuehitur. Prius vt maius lucrum adfert, ita sine dubio praefendum, & natura arte adiuuanda, nec villo modo permittendum, vt materia opificiis apta, ad alias gentes temere exportetur. Sed & vt opificia floreat, multum iuuabit, indolem gentis, & ad certa opificia aptitudinem habere exploratam,

tam, legibus, praemiis, poenis, ignauiam expellere, magistris peritis tirones committere, tironibus permittere peregrinationes, vt maiorem artis aut opificii notitiam sibi acquirant, collegiis opificum rectores & praesides dare, &c.

§. XII.

Tertium denique, quod ad commerciorum amplitudinem prudentia commendat, medium hoc est, vt *prompta & parata* mercatoribus concilietur mercimoniorum *disfractio*. Haec autem duplici ratione promouetur: per copiosum emporum numerum; & si curet ciuitas, vt emptionis & venditionis contractu perfecto, venditoribus pretium citra moram illico exhibeatur.

§. XIII.

Quod ad primum attinet, multum equidem huc ipsam aut ciuium & indigenarum, aut hospitum in ciuitate degentium, multitudinem conferre, non abnuo. Quare vt haec adsit, ciuitati omnino annitendum est. Solent multa, vt ciuibus pariter ac hospitibus compleatur ciuitas, media afferri, interque ea cumprimis *religionis* commendatur *libertas*. Quam quousque ciuitas per naturae leges concedere possit, alibi dictum est. Per priuilegia etiam, & externum splendorem, mores incolarum ad elegantiam & humanitatem compositos, imperantium aequitatem & clementiam, & alia ratione multi vt in
nostram

nostram se conferant ciuitatem, alliciei possunt. Leges etiam, ad ciuium foecunditatem augendam comparatae, huc faciunt, vt alia taceam.

§. XIV.

Sed cum hac ratione non multum proficiatur ad commerciorum amplitudinem, cumprimis elaborandum, vt merces, quibus abundamus, ad alias gentes, commode exportentur. Aliae autem gentes mercium praestantia, pretii aequitate, contractuum integritate, vendentium humanitate alliciendae sunt. Maximum autem prudentiae mercatoriae arcanum est, exploratum habere, quibus mercibus quaelibet gens maxime delectetur, & an eas aliunde, & quomodo, quo pretio, nancisci possit.

§. XV.

Alterum vt rite se habeat, efficiet ciuitas, si singulorum, quantum fieri poterit, consulari paupertati, si rem monetariam rite constituat, nimis tributis & vectigalibus ciues non vexet, vsuris limites ponat, & eos, qui ex malitia soluere nolunt, aut perfide in contractibus agunt, poena grauissima coerceat.

§. XVI.

Cum etiam varia sint commerciorum genera, in singulis prudentiae quaedam regulae sunt obseruandae. Sic quoad maritima commercia de opportuno ad mare situ, de nauigatio-

gatio-

gationis securitate libertateque, de peritia illorum, qui nauibus praesunt, multa praecipere possent. Sed institui memor, ad alia progredior.

§. XVII.

Ceterum cum in commerciis & contractibus utramque paginam faciat *nummus*, ciuitatis omnino est, nummariae rei curam haud perfunctorie gerere. Dispicendum itaque, quid ex prudenti praescripto de re nummaria rite *constituenda*, *conseruanda*, & *emendanda*, obseruandum.

§. XVIII.

Et ad *constitutionem* quidem quod attinet, ad id cumprimis attendendum, ut nummus ita comparatus sit, ut finem suum consequi, commerciiisque rite inferuire possit, nec ad ciues nostros, aut ipsam ciuitatem, vllum inde redundet damnum. Sequitur ergo primo, licet summus imperans valorem nummo imponere possit, semper tamen ad materiam esse respiciendum, ut in nostra ciuitate eius sit pretii, cuius est extra ciuitatem, praesertim in vicinia: metella quoque in usum nummorum non temere esse miscenda, praesertim si apud illas gentes quibuscum nobis commercia intercedunt, mistio non sit vsitata. Ita enim commercia sufflaminantur, & falsariis quoque occasio maximo damno ciues & ciuitatem afficiendi, supeditatur.

§. XIX.

§. XIX.

Praeterea, pretium nummi non facile ultra materiae rationem minuendum, aut augendum est. Si enim augetur nimis, exteri fraudulenter magnam copiam talium nummorum inferunt, ac pretiosissimas res coemunt, magno suo lucro, ciuium autem damno, quippe qui minimo pretio rebus suis priuantur. Si vero minuitur, exteri iterum facile nummis nostris insidias struunt, ut illos nobis ereptos alibi maiore pretio erogare possint; atque idem contingere solet, si nummi nostri materiae bonitate aliorum gentium nummos superant: quem in finem nonnunquam vetari solet, ne nummi ab exteris exportentur: sed cum ne sic quidem omnibus fraudibus obuiam iri possit, satius fuerit, nummos nostros aliorum gentium nummis ratione pretii attemperare.

§. XX.

Expedit etiam, si & nomen, & signum eius, cuius auctoritate nummus cuditur, ei imprimatur. Non tantum enim ad auctoritatem & memoriam illi, qui nummum confici curat, conciliandam hoc facit, sed & ipsi nummo existimationem quandam saepius addit; quemadmodum & vile fuerit locum, ubi nummus confectus est, adiacere, praesertim si multi loci sint cudendae monetae destinati. Ita enim facilius falsariorum euitari fraudes possunt, rectiusque in eos inquiri potest.

§. XXI.

§. XXI.

Ad easdem falsariorum fraudes cauendas, consultum quoque erit, nomen eius, qui pro tempore cudendae monetae est praefectus, addere, praesertim in vasto aliquo regno, sicut eundem in finem & tempus adiici solet.

§. XXII.

Cumque varia sit conficiendi nummi ratio, operosior scilicet, rudior & media, prudentes mediam vtilissimam reipublicae esse observant. Elegantissimus enim & nitidissimus ille conficiendi nummi modus, Graecis atque Romanis olim frequentatus, vtut insigni elegantiam nummo conciliet, sumptus tamen in eiusmodi nummos maiores faciendi, quam vt vtilitate ad rempublicam promanante, compensari possint. Nec rudiozem illum modum approbo, cum nummus eiusmodi non possit non contemni, & a multis fastidiri.

§. XXIII.

Addunt & hoc nonnulli, cum ciuitatis intersit, omnem fraudulentam nummi rationem & circumcisionem euitare, figuram rotundam ad nummos aptissimam esse, quae ideo apud plerasque gentes recepta videtur. Nummi *ferrati* veterum, qui hodie etiam in vsum reuocantur, ad eundem vsum sunt comparati. Magnitudo vero, crassities, copia nummi, ex vfu ciuitatis & ratione commerciorum est diiudicanda.

Ll

§. XXIV.

§. XXIV.

Conseruari autem res monetaria in ciuitate potest, si auctoritate ciuitatis constituentur, qui in bonitatem nummorum quam diligentissime inquirent, & eorum vitia notent: si omni modo caueatur, ne nummi illegitimi & adulterini conficiantur. Proderit ergo artifices monetarios ad officium faciendum iureiurando adstringere, & falsarios grauissimis poenis afficere. Non minus & in eos, qui nummos radunt, circumcidunt, aut ringunt, grauiter animaduertendum est. Praeterea caueatur, ne ab exteris, aut vicinis, improbi nummi inuehantur: id quod fieri poterit, si eiusmodi nummi in vsum venire prohibeantur, aut, iusto illorum pretio constituto, detrahatur illis, quem ceteroquin obtinent, valor, & si nihil intermittatur, vt proborum nummorum iusta in nostra ciuitate adsit copia.

§. XXV.

Quod ad *emendationem* rei nummariae attinet, licet consultius sit efficere, ne res monetaria vlla emendatione indigeat, nihilofecius duplici modo contingere potest, vt improbis nummis ciuitas laboret, primo, si ipsi imperantes improbos nummos cudi fecerint, deinde, si ab exteris sint inuecti. Si hoc sit, promptior videtur medela. Interim ne ciues magnam rerum suarum faciant iacturam, si statim vno impetu nummi reiciantur, eorumque valor

lor imminuatur, proderit certum temporis illis concedere spatium, vt si non omnes, partem saltem nummorum amoliri, & ad alias iterum transferre gentes possint. Sed & si ipsi imperantes improbos nummos cudi curauerint, sensim procedendum, & non vna vice, sed pedetentim nummi ad iustum pretium reuocandi. Maiorem vero hic ciues facere iacturam necesse est, quoniam eiusmodi improbi nummi apud alias gentes iidem valore suo destituuntur: haec ergo vt tolerabilior reddatur, mora temporis opus est, quae damnum leuius reddat.

S E C T. IX.

de

PRVDENTIA STATVS CIRCA
RELIGIONEM.

Σύνοψις.

Religio est firmissimum ciuitatis vinculum, §. I.

Quod ulterius demonstratur, §. II. III.

Id quod praecipue de vera religione est intelligendum, §. IV.

Erga falsam religionem quo pacto imperans sese gerere debeat, §. V.

An vna tantum in ciuitate religio toleranda? §. VI.

Quid ex prudentiae praescripto obseruandum, si diuersitas religionum permittenda, §. VII.

Quid facto opus, si forte religio statui ciuitatis aduersetur, §. VIII. IX.

Operam dandam, vt religio vera sit dominans, & vt eius pariter ac ciuitatis securitati consulatur, §. X.

L l 2

§. I.

§. I.

Religionem firmissimum esse ciuitatis vinculum, & solidum fundamentum, nemo, nisi rerum omnium rudis, inficiatus fuerit. Licet enim religionis, praesertim verae, finis praecipuus sit, homines ad aeternam consummatamque felicitatem perducere: simul tamen, sed *secundario* homines ad vitam ciuilem aptos reddit, ad virtutes, quae ad vitam ciuilem requiruntur, concordiam, iustitiam, &c. eos adhortando, & vt magistratibus obediant, praecipiendo. Id quod tamen verae religioni cum falsa commune esse potest.

§. II.

In specie autem religio ad salutem ciuitatis aliquid confert, summam in subditis erga magistratus excitando venerationem. Eorum enim auctoritas tanto maioris fit, quanto creditur sanctior; sanctior autem credi non potest, quam si hominibus persuasum sit, eam omnem a DEO esse, ciuesque magistratibus obtemperando, ipsi Deo offerre obsequium: confert quoque aliquid, dum ciues ad quiduis pro salute ciuitatis agendum, & patiendum, promptos reddit. Certe nemo temere illud prompte subire detrectabit, quod a Numine comprobari intelligit, nisi Numinis omnisque honesti contemptor.

§. III.

Porro securitati imperantium consulit: certe tanta est hominum improbitas, vt quandoque
nec

nec poenae ciuiles, nec aliud quid praeter aeternae & infernalis poenae metum, ab atrocissimis delictis eos deterrire possit. Concordiam quoque tum subditorum inter se, tum subditorum & imperantium alit: remouet enim odiorum & discordiarum causas & fomitem: & ad quasuis denique virtutes, ex quibus salus ciuitatis pender, ciues impellit.

§. IV.

Haec omnia autem cum *vera religio* longe facilius & rectius efficere possit, quam falsa, quantumuis splendida & ad statum ciuilem accommodata videatur, prudentia citra dubium iubet, vt ciuitas, maximopere curet, vt omnes & singuli ciues verae religionis sciris atque decretis, imbuantur. Ergo & operam dare debet, vt vera religio floreat, & obstacula ac impedimenta, quantum potest, remouere, quae obstant, quo minus vera religio vim suam apud omnes exercere possit.

§. V.

Sed cum non semper imperans hoc efficere possit, vt veram religionem omnes amplectantur, nec per vim quenquam ad hoc cogere liceat, prudentia porro iubet, vt *falsa* ita dirigatur, vt statui ciuitatis non tantum non obfit, sed vt eius salus per eam etiam promoueat. Dispiciendum itaque an religio in se tale quid contineat, quod statui ciuitatis e diame-

tro repugnet. Si hoc fit, v. g. si doceat, magistratibus non esse obtemperandum, omni opera an-nitendum est, vt talis religio penitus supprima-rur, aut eradicetur. Cum vero aperta vis non semper hic multum proficiat, sed homines sae-pius pertinaciores reddat, alia quandoque ingre-dienda via, & sensim ipsa velut sectae cuiusdam alimenta subtrahenda sunt. Multo magis autem athei, & omnis religionis contemptores, siue directe siue indirecte religionem omnem tollant, poenis grauissimis coercendi sunt.

§. VI.

De cetero maxime quidem conducere vide-tur ciuitati, & ad ciuium concordiam plurimum facere, si *una* saltem in ciuitate floreat *religio*: nihilofecius cum non semper hoc obtineri possit, rursus quid magis ciuitati expediat est dispicien-dum. Nimirum minus periculi, in ciuitate aristocratica, & democratica, a religionum di-uerfitate proficisci videtur, quam in monarchia: ergo & in illa facilius tolerari potest, ex pruden-tiae lege, quam in hac. Praeterea ciuitas, cu-ius interest, vt commercia floreat, difficilius religionum diuerfitatem tollere, aut impedire potest, quam cuius non adeo, vt commercia flo-reant, interest.

§. VII.

Si itaque *diuerfitas religionum* ex iuris & pru-dentiae praescripto permittenda est, proximum est,

est, ut imperans caueat, ne vlla inter ciues discordia, aut alia mala inde oriantur. Haec autem evitari poterunt: si imperans hactenus quoad iuris administrationem & humanitatis officia, erga omnes cuiuscunque religionis (quae toleratur) addictos, aequè benignum atque clementem se exhibeat: si sincero affectu veram religionem, vel eam, cui addictus est, prosequatur, ita tamen illi faueat, ne alii religioni addicti hoc sentiant: si legibus constituat, ne qui diuersae religioni addicti sunt, verbis aut scriptis contumeliosis se mutuo laceant, disputationesque sine concessione & auctoritate summi imperantis super capitibus religionis, & de quibus disceptatur, institui prohibeat, & contranitentes graviter puniat; si, quantum fieri potest bona utriusque partis pace, operam navet, ut in externis ritibus & ceremoniis, quaedam sit convenientia.

§. VIII.

Ast si iuris & prudentiae leges aliam inire viam iubeant, quod forte religio quaedam statui civitatis, eiusque tranquillitati palam adversetur, sequentia monita sunt observanda: principiis est resistendum, & nova haeresis in ipsa quod aiunt suppressenda herba, ne, postquam adolevit & vires acquisivit, non sine ingenti totius civitatis periculo, motus concitentur. Quod si iam eousque progressa fuerit, ut periculosum sit, aperta vi aliquid tentare,

tare, alia via incedendum, & sensim vires religioni subtrahendae.

§. IX.

Interim nec temere irritandi sunt homines diversae religionis, aut ad externos quosdam ritus cogendi, cum pro his non segnius quam pro ipsa religione pugnent: quod si vero aperta vi aliquid tentare lubeat, iuuabit prius vires, si fieri poterit, eorum diuidere, & si forte inter eos natae sint discordiae & dissensiones, alere, & hinc partem alteram blandimentis consopitam, in partes trahere: multo minus autem imperans ruinam ipsius religionis prae se ferat, sed alium sumat titulum: cum nulla res homines ad resistendum pertinaciores reddat, quam religionis opinio superstitioque.

§. X.

Tandem nec illud praetermittendum, valde expedire ad concordiam, vt vera religio sit *dominans*, & vt ea ita roboretur, vt qui illi addicti sunt, ceterorum molitionibus profligandis pares esse possint. Nihil quoque priuatis sine publica auctoritate hic agere liceat: nec conuenticula aut congressus clandestini religionis causa aut specie, concedantur, siquidem inde ciuitati periculum immineat.

S E C T. X.

de

PRVDENTIA STATVS CIRCA
FOEDERA ET LEGATOS.

Σύνο-

Σύνοψις.

- De iuribus maiestaticis, quae aequiparantiae dicuntur, quid generatim observandum, §. I.
- Eorum praecipua hic consideranda sunt, §. II.
- De foederibus quatenus hic observanda, §. III.
- Et primo quidem quoad eos, quibuscum foedera ineuntur, §. IV.
- Non esse temere ineunda foedera cum pluribus, §. V.
- Nec cum longe distantibus, nisi in certis casibus, §. VI. VII.
- Quis sociorum ratione potentiae instituendus sit delectus, §. VIII. IX. X.
- Quid de foederibus cum hominibus impiis atque initis, censendum sit, §. XI.
- Ad formam quoque civitatis, quacum foedera iniuntur, respiciendum est, §. XII.
- Circa modum pangendi foedera, dispiciendum, an legatus sufficienti potestatis facultate instructus sit, §. XIII.
- Curandum quoque, ut verbis claris foedus concipiatur, & ut subscriptio ceteraque rite se habeant, §. XIV.
- Nec negligenda firmamenta foederum, aut caeremoniae atque ritus solennes, §. XV.
- Ad tempus aliasque circumstantias hic quoque respiciendum, §. XVI.
- De foederibus perpetuis quid censendum? §. XVII.
- Cumprimis & finis habenda est ratio, ex quo magna foederum resultat varietas: de praecipuis generibus quaedam monentur, §. XVIII.
- De legatis quid observandum, & quidem circa eorum receptionem, & admissionem, §. XIX. XX.
- It. si ad alios mittendi sunt: ubi & de legatorum viribus, indole, conditione, &c. §. XXI. XXII. XXIII.

§. I.

Accedimus nunc ad ea iura maiestatica, quae supra aequiparantiae diximus: quae sicut

Ll 5 quoad

quoad honestatem non ex natura ciuitatis, sed iure gentium, definiuntur: ita si exponendum sit, quo pacto ciuitas ex prudentiae praescripto ea exercere possit, iidem non minus ad ciuitatem ipsam, quam ad alias gentes, quibuscum ciuitati negotium intercedit, respiciendum est.

§. II.

Possent autem hic iterum singula officia *gentium* erga *gentes*, in parte secunda latius exposita, considerari, vt quae in iis exhibendis prudentiae partes sint, dispiceremus: sed cum de singulis vix quod momentum trahat, obseruare liceat, de praecipuis aliquid delibasse suffecerit.

§. III.

Primo itaque sese nobis *foedera* offerunt, de quibus quatuor prudentia status obseruare iubet, siquidem ita ea inire velimus, vt non plus nobis noceant, quam prosint: vt consideremus eos, *quibuscum* foedera inituri sumus: vt ad *modum* attendamus: vt *temporis* aliarumque *περίστασεων* habeamus rationem: vt ad *finem* foederis respiciamus.

§. IV.

Quoad eos itaque, *quibuscum* foedera inituri sumus, dispiciendum, sintne *plures*, an *vnus*; *vicini* an *remoti*; *potentes* an *minus potentes*; soleantne *fidem* datam sancte *seruare*, an vero temere *violare*; & denique quali forma ea respublica gaudeat, cum qua in foederis descendere societatem decreuimus.

§. V.

§. V.

Haec si rite expendamus, facile deprehendamus, non temere foedera ineunda esse cum *pluribus*. In tanta enim ingeniorum & finium, quos quisque sibi proponit, varietate, fieri secus non potest, quam ut nonnulli, cum spe sua se excidisse vident, perfide foedus abrumpant, aut saltem rationes foederis conturbent. Iam vero ut nihil molestius, ita & reipublicae aliquando nihil perniciosius, quam si fociorum perfidia fructu, quem ex foedere percipere poterat, & sperabat, priuatur.

§. VI.

Nec cum focis *longe distantibus* (nisi forte commerciorum causa) prudenter foedera percutiuntur, si ita remoti sint, ut intervallo loci, vel alia difficultate exclusi, nobis subuenire nequeant. Secus tamen pronuntiandum, si nostram ciuitatem saltem pecunia adiuuare possint. Quod si non ita remoti sint, ut succurrere nequeant, foedera cum remotioribus (si cetera rite se habeant) praefereunda interdum sunt foederibus cum vicinis. Sane quod Iuuenalis ait: *inter finitimos vetus atque antiqua simulas, immortale odium, & nunquam sanabile vulnus*, ipsa subinde comprobatur experientia. Hinc cum alia ratione nobis nocere vicini nequeant, haud raro ipsam perfidiam in subsidium vocant.

§. VII.

§. VII.

Interim remotiores semper vicinis praeferendos esse neuiquam asseuerauerim. Potest enim euenire, vt de fide & integritate vicini, nobis nullus sit dubitandi locus. Praesertim vero si commune sit periculum, quod imminet, & vicinum nostrum aequae ac nos ipsos tangere possit, nullam rationem video, cur foedus cum ipso detrectare debeamus. Ipsa enim necessitas & propriae salutis studium, arctiori vinculo eum nobiscum colligabit, & datam seruare docebit fidem.

§. VIII.

Quis sociorum ratione *potentiae* instituendus sit delectus, prolixis praeceptionibus inculcari solet. Sane foedera cum potentioribus, quos lubido nos opprimendi incedere possit, non carere periculo, extra dubitationem positum est. Haec ergo, quanto studio potest, ciuitas declinet. Quod si tamen summa necessitas, eiusmodi foedera inire iubeat, saltem in id incumbat, ne tale forte in se recipiat onus, quod seruitutem secum trahere possit. Si quid ergo ex foederis lege praestandum sit, tale potius eligatur onus, quod transiens sit, quam quod sit perpetuum, nec patiatur vlllo modo eiusmodi leges foederi adiici, quae summum imperium aut directe, aut indirecte, imminuere possint. Ergo & cauendum, ne nimium a potentioribus accipiamus auxilium, hoc est, quod

quod nostris viribus, & copiis maius sit: nec summa rerum copiis auxiliaribus foederatorum permittenda, nec nisi vrgente summa necessitate, auxilia accipienda.

§. IX.

Non tamen ita in oppositam statim currendum est partem, vt existimemus, foedera cum *misericordis*, omnique *potentia destitutis*, nobis expedire. Enim vero cum iis foedera inire, qui plane aut nullis, aut exiguis viribus instructi sunt, non modo insulsum videtur (nisi honestatis ratio illis subuenire iubeat) sed aliquando etiam nostrae ciuitati admodum periculosum esse potest. Nihil aliud enim, qui eiusmodi foedera pangit, agit, quam vt quaerat, cum quo cadat. Interim eiusmodi aliquando euenire rerum facies potest, vt omnino hoc nostrarum partium sit, & nostri status id suadeat ratio. Si enim is foedus nobiscum inire cupiat, cuius ruina nos quoque tractura sit, quantumuis miser & inops sit, tantum abest, vt eiusmodi detrectare foedus queamus, vt qui hoc fecerit, ab imprudentia excusari nequeat. Nisi forte consultius fuerit occulte illos iuuare, quam aperte se socium profitendo, maiora pericula sibi accersere.

§. X.

Nec illi salutaria semper suadere mihi videntur, qui foedere iungendos, *viribus & potentia pares* esse cupiunt. Licet enim mutuis qui
inter

inter eos intercedit metus, ad foederis perpetuitatem, multum conferre videatur: sapientius tamen & nocet, & si aemulatio accedat, haec autem vix vnquam aberit, intempestiue abrupto foedere, omnis quem ex eo speramus, peribit fructus. Quemadmodum vero, vt haecenus dictum, interdum ea rerum nostrarum, & sociorum quoque esse conditio potest, vt ex prudentiae praescripto, cum potentioribus & miseris rite foedera ineantur: ita & de illis, qui viribus nobis pares sunt, eadem ratio est censendum. Si enim communis sit, quae vtrumque premit, necessitas, si certo nobis constet, aemulationi nullum esse locum, nihil obstat, quo minus eiusmodi foedera percuti possint.

§. XI.

Sed cum primis ad *mores* illorum, quibuscum foedere iungi cupimus, haud perfunctorie est attendendum. Nihil enim solemnius est hominibus, qui suis ita inferuiunt commodis, vt diuina humanaque pedibus conculcare iura parati sint, quam alios foederum religione deceptos opprimere. Cum hisce ergo foedere iungi, a summa profecto parum abesse imprudentia. Atque cum non maior fides a profanis, Numinisque contemptoribus hominibus sperari possit, horum societates & foedera summo declinare studio, magnae utique erit prudentiae: nisi forte ratio vae eos ad officium faciendum cogendi, suppetat.

§. XII.

§. XII.

Tandem & *forma* eius ciuitatis, qua cum foedera pangimus, considerata est. Namque vt diuersis formis ciuitates gaudent, ita & non vnum eundemque sibi constitutum habent finem. Quae autem non in vnum finem nobiscum conspirant, ab iis non est, vt constantiam fidemque in foedere seruando expectemus. Accedit, quod ipsa formae diuersitas obstat, quo minus, nisi alia eos causa compellat, in veram & duraturam amicitiam eiusmodi ciuitates coalescere queant.

§. XIII.

Ad *modum* foedera percutiendi nunc accedo. Huc refero, quod foedera vt plurimum inire soleant per legatos: de quibus deinceps praecipimus: id saltem monuisse nostra hic interest, praecipue attendendum esse, an legatus nomine ciuitatis foedus percussurus, tanta instructus sit potestate, quanta, vt foedus validum sit, requiritur. Si enim tanta potestate non fuerit gauisus, alteri pronum erit, abrupto pro lubitu foedere, magnis periculis & incommodis nos exponere.

§. XIV.

Non minus etiam curandum, vt verbis claris & perspicuis foedus concipiatur, ne subdola interpretatione, aut praua cauillatione, verba in alium detorquere sensum, nobisque ita illudere possint, quod multis solenne fuisse gentium

gentium annales comprobant: sed & vt subscriptio, ceteraque, quae ad instrumenti integritatem pertinent, rite se habeant, omni modo elaborandum est: cum vel minimus defectus a perfidis ad foedus abrumpendum, obtentui sumi possit.

§. XV.

Nec negligenda sunt firmamenta foederum, pignora, obliquesque. Fluxa enim & lubrica ple-
rorumque hominum fides est, adeoque nullam remere rationem vinculis quibusdam eam con-
stringendi, praetermittere decet. Cumque in-
terdum difficulter adduci possint, vt obsidibus
pignoribusque foedera firment, iuuabit honorem
aut amicitiae speciem obsidibus obtendere, aut
aliis blandimentis efficere, vt nostrae securitati
prospiciatur. Sed nec ritus & ceremonias, quae
ad augendam foederum sanctitatem adhiberi so-
lent, negligere decet. Ea enim est quorundam
indoles, vt ritibus externisque ceremoniis faci-
lius in officio contineantur, quam foederis aut
iureiurandi religione. Accedit, quod hoc ipso
inuidia augeatur & detestatio sceleris, si forte
perfide foedus violauerint.

§. XVI.

Vtlerius, in foederibus ad *tempus aliasque
circumstantias* est attendendum. Temporis op-
portunitas vtramque hic quoque facit pagi-
nam. Cumprimis e re nostra fuerit, eo tem-
pore

pore foedera inire, quo non tam necessitate quadam ad hoc compellit, quam sponte nostra id in animum induxisse videamur. Tum enim aequissimis legibus foedus percutere licebit. Contra si alter sentiat, necessitate quadam ad foedus ineundum nos compelli, iis conditionibus, quae nobis valde molestae parumque utiles erunt, illud inibit. Fortassis etiam plane detrectabit foedus, minusque honorificum censebit, in foederis societatem allici, cum alius praesto nobis non est, cuius auxilium imploremus.

§. XVII.

Praeterea prudentia monet, ut non patiamur foedere ultra tempus, quam nobis expedit duraturo, nos constringi. Saltem foedera perpetua summo studio sunt fugienda. Ut enim nescimus, quis in posterum rerum nostrarum futurus sit status, ita facile evenire potest, ut quod nunc commodum nobis affert foedus, alio tempore ultimam extremamque attrahat perniciem. Atque hoc in omnibus quidem foederibus est attendendum, cumprimis tamen in iis, quae cum superioribus inaequantur, aut in quibus nos deteriori sumus loco.

§. XVIII.

Quod primum in omnibus actionibus, & adeo foederibus quoque est, id ultimo ponimus loco: quod scilicet praecipue ad *finem* sit respiciendum. Ratione finis autem alia sunt *foedera belli*.

Mm

belli.

bellica, alia *commerciorum* causa percutiuntur. In his omnes illae usurpandae sunt praecautio-
nes, quae ad commerciorum amplitudinem &
incrementum faciunt: cum primis cum illis eius-
modi foedera percutienda, a quibus magnam
mercium rariorem & pretiosarum copiam, soli
impetrare possumus. Quae in bellicis foederi-
bus obseruanda sint, patebit, si, quae de pru-
dentia status circa rem bellicam obseruanda
sunt, exposuerimus. Illud hic monuisse suffi-
ciat, foedera *offensua* non nisi summa urgente
necessitate, percutienda esse.

§. XIX.

Cum foedera praecipue ope *Legatorum* inean-
tur, de hisce nunc porro dispiciendum, & de le-
gatis prudenter recipiendis, & caute mittendis
disserendum est. Et circa *recipiendos* quidem
aliarum gentium ad nostram ciuitatem *legatos*,
prudencia iubet, vt summa humanitate excipian-
tur, & nihil intermittatur, quo illorum beneuo-
lencia nobis conciliari possit. Cum enim haud
raro viri magnae auctoritatis mittantur, hi no-
bis conciliati, prompte rursus illorum, a qui-
bus missi sunt, animos in nostras trahent par-
tes: atque cum ritus & solennia vtramque hic
fere faciant paginam, in hisce non decet esse
parcum, cum praesertim sine ciuitatis damno
heic alicui liberali esse liceat: simul tamen se-
dulo cauendum, ne arcana nostra explorent, id-
que ea ratione, ne offendantur.

§. XX.

§. XX.

Praeterea ad omnes illorum actiones attendendum, cumprimis ne forte ciuitatis nostrae ministros auro corruptos, in suas trahant partes: si nostra intersit tempus aliquod praeterlabi, priusquam audiantur, sub honoris quaedam specie v. g. quod apparatus, quo excipere eos velimus, nondum praesto sit, moram necesse prudentiae erit: si illorum petitis annuere, rerum nostrarum condicio non patiatur, nihil intermittendum, quo asperitatem repulsae emollire liceat.

§. XXI.

Est circa *legator* ad alias gentes *mittendos*, sequentes non sunt negligendae leges: si felicem negotii successum serio cupimus, legatus mittendus est, qui morum istius gentis, ad quam mittitur, eiusque status, & aulae, probe est peritus, & qui nullo unquam facinore illi genti, aut ministris eius se odiosum reddidit: & cuius indoles ad indolem istius gentis & aulae proxime accedit: tum in ceteris prudentiae ciuilibus capitibus probe sit eruditus, tum maxime rituum & caeremoniarum callentissimus.

§. XXII.

Iudicio non minus practico, quam ingenio polleat legatus, vt prompte & velut in arena quandoque consilium capere possit: affabilitate praeterea & humanitate omnium sibi con-

ciliare animos sciat. Hac indole fere praeditos esse, qui temperamento *sanguineo cholero* gaudent, supra diximus.

§. XXIII.

Iuuabit etiam hominibus generis nobilitate, & diuitiis florentibus, hanc demandare prouinciam, vt eo maiori polleant auctoritate, & ne ciuitati omnes in legationem faciendi sint sumptus. Quod si forte lites ob praecedentiam metuantur, mittantur legati secundi ordinis, aut qui eo loco sunt, vt eos aliis postponi, nobis non sit dedecori. Accurate denique mandatis, praesertim arcanis instruantur, ne limites sibi praescriptos migrent, & tale quid nostro nomine promittant, quod sine ingenti nostrae ciuitatis damno, seruari nequeat: quod si mandati limites fuerint transgressi, grauius puniantur.

SECT. XI.

de

PRVDENTIA STATVS CIRCA
BELLVM ET PACEM.

Σύνοψις.

Haud infima prudentiae ci-
vilis pars est prudentia
bellica, §. I.

Ordo dicendorum, §. II.

Ante bellum quid agen-
dum? §. III.

De apparatu bellico, §. IV.

Pecuniam belli neruum esse,
§. V.

De commeatu & annona,
§. VI.

De armis, §. VII.

De milite: speciatim an
equiratus praefereendus
sit peditari? §. VIII.

Quid

Quid de militia mercenaria censendum? §. IX.

Duo militum genera esse constituenda, ordinariorum & subsidiariorum, §. X.

In illis delectus esse instituendus, §. XI.

In quo respiciendum ad patriam, aetatem, §. XII.

Corpus, animus, vitae genus, §. XIII.

Disciplina militaris in quo consistat, §. XIV. XV.

De Ducibus: summum imperium in bello uni esse committendum, §. XVI.

An consultum sit, ut in statu monarchico ipse summus imperans praelio intersit? §. XVII.

De virtutibus bellici ducis, §. XVIII.

De eiusdem felicitate, §. XIX.

De fortalitiis & propugnaculis quid observandum, §. XX. XXI.

Etiamsi in apparatu bellico nihil desit, non tamen temere bellum suscipiendum est, sed quando circumstantiarum ratio felicem nobis pollicetur eventum, §. XXII. XXIII.

In ipso bello quid agendum? maxima rerum momenta aggredienda esse, §. XXIV.

Nec pugnam temere subeundam, §. XXV.

Occasioni inseruiendum, §. XXVI.

Cumprimis & loci habendam esse rationem, §. XXVII.

Et famae, §. XXVIII.

Duces militibus exemplum praebeant, §. XXIX.

De straregemaribus, corruptoribus, §. XXX.

De urbium obsidionibus, §. XXXI.

Quid post bellum agendum? Victoria moderate utendum, §. XXXII.

Quid ab illis exigatur, qui victi sunt, §. XXXIII.

Victoris quae debeat circa pacem esse circumspectio, §. XXXIV.

De bellis civilibus, eorumque causis, §. XXXV. XXXVI.

Quo pacto praecaveri queant, §. XXXVII.

Quid agendum, si iam discordiae civiles in bellum eruperint, §. XXXVIII.

Mm 3

§. I.

§. I.

Praecipuam fere prudentiae civilis partem facit *prudentia bellica*, quam cum prudentia rogata, omne istud absoluere, quod ad reipublicae administrationem requiritur, haud immerito nonnulli dixerunt. Huc ergo cum ordo nos duxerit, quaenam prudentiae in bellicis rebus sint partes, vberiori commentatione exponendum est.

§. II.

Vt vero rite prouehamur, eodem incedimus ordine, quem in iure belli edisserendo obseruauimus, vt scilicet quid *ante bellum*, quid *in bello*, quid *post bellum* ad ciuitatis salutem, ex prudentiae praescripto agendum sit, euoluamus.

§. III.

Ante bellum tria maximopere curanda sunt: vt paratum habeamus militem bonum & exercitatum, si armata manu nostra nobis vindicare placeat: vt ad aliorum insultus propulsandos munitae vrbes & propugnacula, quibus nos tueri queamus, nobis praesto sint: vt bellum suscepturi, deliberemus, siue hoc e re nostrae ciuitatis.

§. IV.

Atque vta *milite* ordiamur, cum is sine *apparatu* nec ali, nec armari in hostem possit, de eo prius dicendum est. Apparatum autem voco res ad omnem belli vsum necessarias, quales sunt *pecunia*, *commeatus*, *arma*. Haec si quidem antea praesto non sint, omnis de bello cogitatio frustranea, irrita, vana est.

§. V.

§. V.

Et *pecuniam* quidem belli neruum esse, nemini, nisi rerum omnium plane imperito, dubium esse potest. Per sumptus enim atque expensas & efficacia & vilia redduntur arma, & pleraeque belli res consilio & pecunia conficiuntur. Vnde autem solui stipendium militi poterit, nisi pecunia adsit? aut sine stipendio vix hodie habebis militem.

§. VI.

Commeatur & *annona* succedit, quae duplicem in usum paranda, primo ne milites, qui in castris sunt, egeant, & aut fame pereant, aut fuga sibi consulant: deinde ut qui vrbibus sunt praesidio, si forte has obsidione cingi contingat, habeant, vnde viuant, hostiumque vim tolerare possint.

§. VII.

De *armis* nemo dubitat. Armamentarium ergo constituendum, in quo ad certum equitum peditumque numerum tela & arma feruntur. Huc refero etiam *tormenta*, *machinas bellicas*, *pulueris pyrii iustam copiam*, *naues* & *omnem apparatus nauticum*, si situs regionis bellum maritimum postulet aut admittat, & id genus alia.

§. VIII.

Haec si rite se habeant, de *milite* ipso cogitandum. Hic ut prudentiae praecepta luculentius pateant, primo de *militibus*, deinceps

de *ducibus* dicendum. Milites vel *equites* sunt vel *pedites*. Vtra pars in bello praefenda sit, viros prudentes disputare video. Ego certe vtut non inficias eam, equitatus magnum in bello vsum esse, peditatus tamen longe esse maiorem, asserere non dubito. Praeterquam enim quod in praeliis non minor pediti vis sit quam equiti, pedites etiam adhiberi possunt ad vrbes expugnandas & propugnandas, vbi equitum aut nullus, aut non tantus est vsum, praeterea loca montana & impedita pedites facilius accedunt quam equites & denique pedites minoribus sumptibus aluntur quam equites. Nec tamen ideo equitum nullus vsum est. Quin potius vbi res militaris bene est comparata, tale adhibetur temperamentum, vt equestri non minus quam pedestri militiae locus sit, sed vt haec illam superet. Gentes equitatu vnice valentes, ad latrocinia quam iusta praelia aptiores esse, ipsa quemlibet docere potest experientia.

§. IX.

Porro expediatne, milites *mercede conductos* habere, an *iplos ciues* in hostem armari, discipari memini. Sunt, qui *mercenariam militiam* laudant: sunt, qui vituperant. Ego quidem ad bellum eam militiam aptiorem esse censeo, quae ciues selectos non pro mercede, sed pro gloria gentis, pro libertate, pro patria pugnuros in aciem educit: sed cum ciuitatis salutem

tem expendo, ad quam ipsum bellum comparatum esse decet, illorum sententiae, qui hanc militiam suadent, subscribere nequeo. Certe si ciues ipsi arma capere iubeantur, & commercia & opificia, per quae neruus rerum gerendarum, pecunia, ciuitati adfertur, cessare oportet: quod si contingat, nec bellum feliciter geretur, nec procul a ruina aberit ipsa ciuitas. Meminisse quoque iuuabit, statum earum ciuitatum, quae olim propriis ciuibus pugnarunt, plane alium esse a statu rerumpublicarum, quae hodie in Europa florent.

§. X.

Placet itaque *mercenaria militia*: non tamen quaelibet, sed talis, quae delectum instituit virorum ad militiam aptorum, non autem quoslibet corradit. Non enim multitudo, sed virtus militum hostem vincit. Delectus itaque vt rite & cum iudicio instituat, illorum non displicet mihi sententia, qui duo militum genera constituunt, *ordinariorum* & *subsidiariorum*; *ordinarios* quidem, qui assidue & ex munere atque arte velut militent: quorum non adeo magnam copiam esse necesse est, ne seditiones moueant, aut nimii ad eos alendos requirantur sumptus. *Subsidiarios* autem voco, qui non nisi urgente necessitate arma capiunt, hac cessante, aliarum rerum satagere iubentur, vt adeo interea stipendiis eos alere non necesse sit: interim quandoque in re mi-

Mm 5

litari

litari instrui possunt, vt ad hostem excipien-
dum parati sint. Iuuabit hunc in finem rusti-
cos in certas classes describere, & eos ad rem
militarem erudire, vt subsidiariorum militum
vicem sustineant. Rustica enim plebs varias
ob causas, ad hunc vsum vrbaana accommoda-
tior videtur.

§. XI.

Sed cum *ordinarii* ipsum robur exercitus
constituant, & in bello vtramque facere pagi-
nam debeant, potiozem curam, maioresque pro-
merentur sumptus. Atque vt horum delectus
rite instituatur, *quomodo* legendi sint dispicien-
dum. Solent autem quinque boni militis notae
adferri: *patria, aetas, corpus, animus, vita.*

§. XII.

Et *patriae* quidem omnino habenda est ra-
tio, cum locorum & regionum conditio ad ho-
minum temperamentum & indolem plurimum
conferat: nec enim vbique fortes nascuntur
viri. Aptiores autem ad militiam censentur,
qui confragosos, saltuosos, septentrionales in-
colunt locos. Hi enim ex soli conditione du-
ritiae adsueuerunt, laborumque sunt toleran-
tiores, quin & audaciores, & ad hostium im-
perum sustinendum fortiores. *Aetas* autem
illa ad militiam accommodatissima videtur,
quae a iuuenili leuitate, ad virile robur & con-
stantiam, vergit. Certe iuuenes potius quam
senes

senes legendos esse, ratio suadet, cum illi & viribus praeualeant, & facilius ad virtutem bellicam institui ac erudiri possint.

§. XIII.

Ratione *corporis*, illos, qui grandi ac praelongo praediti sunt, quibus stricti sunt artus, minax vultus: ratione *animi* audaces, atque versatos legendos esse, inidem nemo dubitauerit. Sed cum primis ad *vitae genus* respiciendum. Homines itaque agriculturae, venationi, iisque studiis, in quibus corporis quaedam est exercitatio, longe praeferendi sunt illis, qui opificia & artes sellularias tractant; vt enim illis maius & corporis & animi est robur, ita hi vt plurimum molles sunt, & effoeminati, & ad belli incommoda toleranda parum apti.

§. XIV.

Ita ergo lectum militem ad robur & virtutem bellicam, per *disciplinam militarem* conformare decet. Disciplina autem militaris, auctore Iusto Lipsio, quatuor absoluitur partibus: *exercitio, ordine, coercitione, & exemplis*. Per *exercitia* miles electus ad arma & opus condocendus est, vt tirones tractare arma, seruire ordines, militari ambulare gradu celeriter & aequaliter: item vt portare pondus, solem, & puluerem ferre, &c. discant. *Ordinem* miles tum in acie, tum in itinere, iuxta leges militares incedendo seruat: perque eum miles

les a milite iusto distat spatio, prouideturque, ne agmen ultra, quam par est, laxetur aut conglobetur. Atque istud quidem eo magis necessarium videtur, quo saepius confusio, neglectus quo ordo integros perdidit exercitus.

§. XV.

Per *coercitionem* miles continentiam, modestiam, abstinentiam edocendus est. *Continentiam*, ne cibo venerique indulgens, voluptate diffluat, corporisque & animi perdat robur: *modestiam*, in verbis, vestibus & factis, vt vbiq; mores milite & forti viro dignos prae se ferat, verboque ducis sit audiens, atque ad quodvis signum & nuntum intentus atque paratus: *abstinentiam*, ne aut amicis noceat, aut praedae inhiando victoriam perdat, aut eius corrumpat fructum. *Exempla* vero id efficiunt, vt boni fortesque praemiis affecti, alios ad praeclara facinora concitent: mali & ignaui poenas scelerum suorum dantes, alios ab eiusmodi flagitiis deterreant.

§. XVI.

De militibus haftenus praecepimus, nunc de *ducibus* dicendum. Duces vel *summi* sunt siue *primarii*, vel *intermedii* siue *secundarii*. Summus belli dux est ipse imperans summus. Vbi quidem in ciuitate aristocratica aut democratica, plane necessarium, vt vni alicui in bello summi imperii vices demandentur, vt tamen ipsi ciuitati actionum suarum rationem red-

red-

reddere cogatur. Multitudinem enim impetantium in bello plurimum nocere, quin felicem belli euentum sperari vix posse, vbi pluribus imperium est collatum, extra dubium positum esse arbitror. Interim proderit, liberam potius quam limitibus mandatorum adstrictam auctoritatem, illi concedere: vt enim incerti sunt belli casus, ita incerta consilia, quae adeo certis mandatis non possunt definiri.

§. XVII. *non nobis*

An vero in ciuitate monarchica *ipse princeps* pugnae interesse debeat, non adeo expeditum videtur. Praesentiam principis multum conferre, & militibus animum velut & spiritum largiri, apud omnes in confesso est. Contra, principe interfecto, aut capto, de summa rerum saepius actum est. Ergo non videtur illorum reiicienda sententia, qui principis praesentiam requirunt in eiusmodi bello, vbi salus totius ciuitatis in periculum adducitur, in ceteris non item.

§. XVIII.

Bellici autem *ducis* nomen titulumque is demum promeretur, qui rei militaris est peritus, eamque ipso vsu est edoctus; qui virtute pollet, hoc est, qui probus est, fortis, diligens, laborum tolerans, temperans, fidelis, facilis, humanus, &c. qui prouide cuncta circumspicere, & vasto animi ambitu cuncta complecti didi.

didicit, quae ad belli administrationem sunt necessaria: qui magna est auctoritate apud suos, & apud hostes: apud suos, ut eos semper dicto obediētes, & ad quidvis suscipiendum promptos paratosque habeat: apud hostes, quoniam ipsa experientia comprobaturum est, famam ducis hostibus interdum metum incutere, & ad victoriam munire viam.

§. XIX.

Addunt nonnulli, quod *felices* quoque esse debeant, siue quod illis non debeat deesse fortuna: sed cum fortuna non aliud sit, quam ipsa Numinis providentia, externas actionum causas ita disponens, ut optatus inde sequi euentus possit: & vero asseri nequeat, Deum velut foedere se certis hominibus adstrinxisse, quod in illorum fauorem cuncta semper ita disponere, aut agere velit, quenquam hoc sensu *felicem* dici posse, abnuo. Interim illud lubentissime concedo, diuinae providentiae in bello quoque primas deferendas esse partes, & omnia consilia quantumvis accurata & exacta, inuito Numine capta, irrita atque vana esse.

§. XX.

Vt milite tum ad inuadendos alios, tum ad nostram ciuitatem defendendam, opus est: ita ad defensionem etiam requiruntur *propugnacula & fortalitia*. Atque hoc alterum est, quod ante bellum cuius imperanti est agendum, Equi-

Equidem non desunt, qui fortalitorum vsum non adeo magnum esse contendunt: & maximos insuper sumptus ad ea exstruenda & conseruanda requiri, asserunt: sed vt gentium fortalitia contemnendum mores in exemplum trahi nequeunt, eo quod vt plurimum ex diffidentia subditorum & imperantium hoc proficiscatur, ita ea ad hostium imperum sustinendum, non tantum vilia, sed maxime necessaria esse, nemo ciuiliū rerum mediocriter peritus, inficiatus fuerit.

§. XXI.

Interim omnino multa fortalitia & superuacua sunt, & cum ingentes sumptus requirant, oneri potius ciuitati sunt, quam emolumento. Vt itaque heic quoque ciuitati consulari, iuuabit pauca fortalitia pro territorij amplitudine, sed iis locis extruere, vt per ea impediri hostis queat, quo minus in ipsa viscera regionis penetret: eiusmodi, si fieri potest, eligendus est locus, vbi natura ipsa munimenta quaedam suppeditat, vt eo facilius & minoribus sumptibus per artem & industriam iuari possit: iusta obseruetur magnitudo; si enim iusto maiora sint, maius etiam requirunt praesidium, & copiosiore apparatu. Reipublicae autem interest, vt a non adeo multis praesidiariis propugnaculum defendi possit. Quoad modum ea muniendi, nonnulli illum commendant, quo cespere ac substratis farmen-

tis

tis muniuntur, quia eiusmodi munimenta facilius tormentis resistunt, facilius etiam reparari, & si necessitas iubeat, mutari possunt. Cetera ex illorum, qui de architectura militari praeciunt, commentariis haurienda sunt.

§. XXII.

Accedimus nunc ac tertium, quod scilicet, etiamsi omnia nobis praesto sint ad bellum gerendum, non tamen semper ciuitati nostrae expediat, etiam ex causa iusta bellum suscipere. Nimirum omne bellum infinitam secum trahit malorum cohortem; euentus praeterea belli semper incerti sunt: non temere ergo tale quid committendum, quod vltimam perniciem nostrae ciuitati attrahere possit. Ergo tum demum licebit bellum eligere, si praeter iustam causam, tanta inde ad nostram ciuitatem redundare vtilitas possit, quae incommoda, quibus bellum nos exponit, multis modis superet: & si media ad finem perueniendi adeo certa nobis praesto sint, vt morali aestimatione, & discendo ab euentibus prudentiam & consilia humana superantibus, de felici successu certi esse queamus. Nec negligenda est occasio. Optima autem occasio bellum gerendi est, cum vitiis hostium vti possumus, v. g. cum discordiis intestinis, aut bellis ciuilibus premuntur, aut alio casu illorum vires sunt imminutae.

§. XXIII.

§. XXIII.

Sed nostrae quoque ciuitatis considerandus est status: sic imprudentia summa erit eo tempore hostem externum suis ceruicibus attrahere, vbi seditiones aut rebelliones sunt metuendae & pars ciuium parata sit pro hostibus arma capere. Interdum tamen, si scilicet militibus aut turbulentis ingenii ciuitas abundet, ad seditiones euitandas, aut sufflaminandas, bellum externum aliquid confert, cum respublica hoc modo hominibus tranquillitatem publicam turbare aptis, liberetur. Hinc & neutiquam illorum hominum, quoties de bello agitur, consilia sequenda sunt, quorum interest bellum ex bello seri.

§. XXIV.

Et haec quidem bellum antecedunt. Nunc quae *in ipso bello* ex prudentiae praescripto obseruanda sunt, persequi lubet. Huc autem cuncta fere redeunt: maxima rerum momenta bello sunt aggredienda, nec in minoribus commorandum. Parcitur enim hac ratione militi, tempori, impensis. Capite occupato, cetera sponte sequuntur. Maxime autem rerum momenta & capita haec sunt, per quae sedes certa in hostico nobis comparatur, per quae impediri potest, ne hosti auxilia mittantur, & denique quorum deditio & oppugnatio ceteris deditiois & imperii nostri agnoscendi imponit necessitatem.

Na

§. XXV.

§. XXV.

Vnius praelii euentui totam rei summam permittere, summae est imprudentiae. Cum enim omnes praeliorum euentus dubii sint atque anticipites, tota respublica vnico quasi ictu prosterneretur. Quin si vel maxime summa rerum non periclitetur, raro tamen, & non nisi urgente necessitate pugnandum, semper enim incerti sunt praeliorum euentus. Adeoque iuuabit cunctando hostem defatigare, & illi occasionem rem bene gerendi eripere. Sed si necessitas accedat, deficiente v. g. commeatu, supplemento, pecunia, res omnino in discrimen mittenda, & in rebus asperis praeceptum capiendum est consilium.

§. XXVI.

Porro occasione inserviendum est. Hanc enim prudenter obseruare, ingens momentum ad res bellicas adfert. Huc refero etiam *tempus & locum*. Tempus nimirum eiusmodi captandum, quando hostis imprudentia ruit, & nobis se dat opportunum: quo copiae eius diuisae sunt, aut imminutae, aut debilitatae; item quo forte metus aliquis eos incessit: quoad nostras copias autem eo tempore configendum, quo magnam in milite nostro deprehendimus ad pugnandum alacritatem, siue haec ex superstitione quadam falsaue persuasione, siue aliunde orta sit, ad hoc & illud pertinet, si forte fauentem nobis habeamus ventum, & ipsum pro nobis militare videatur coelum.

§. XXVII.

§. XXVII.

Cum primis etiam loci habenda est ratio, vtrum inimicis an nobis accommodatus, sitne satis amplius, vt nostras explicare queamus copias, an forte angustiae nobis prosint, sitne fossis, paludibus, arboribus, impeditus, &c. Atque hunc in finem necesse est, vt duces & locorum situm, & naturam regionis, & hostium exercitum, valeant equitatu, an peditatu, &c. probe cognitum & exploratum habeant.

§. XXVIII.

Praeterea famae ratio habenda, sed caute. Iuuat interdum & falsum rumorem in prudentiam vertere: praesertim si fama hostes aut nimis audaces, aut meticulosos reddiderit: interim rumor cuius non temere credendum, cum ab hostibus saepius ad nos fallendos proficiscatur. Securitas autem omnis fugienda, & in hoste nihil contemnendum: multi enim vicissint, nisi facile se vincere posse, existimassent.

§. XXIX.

Denique ipsi duces praeclarum militibus praebent exemplum. Ad militem enim inflammandum plurimum facit, si duces semper sint animo hilari ac alacri, & constanti, ac intrepido, vt semper velut certi de victoria esse videantur.

§. XXX.

Prudentia quoque erit, vt quandoque stragematibus, cum magnum belli compendium habeant,

beant, & ita minori damno & periculo victoria obineatur. Quod nonnulli adduat, missis corruptoribus hostes ad exuendam fidem inducendos esse, & id genus alia, mihi non placent, cum talia sine crimine, vt alibi probatum, fieri nequeant.

§. XXXI.

Et ita quidem in praeliis se res habet. In urbium obfessionibus milites, vel *obsidentes* sunt, vel *obsessi*. Obsidentium est, terrere obfessos, per insidias eos elicere, omni modo impedire ne com meatus obfessis subuehatur, &c. obfessorum autem, obsidionem fortiter tolerare, frugali dimensione com meatum distribuere, & sedulo curare ne vllius rei ad vitam tolerandam necessariae inopia laborent, a fossis, aggeribus, muris arcere hostem, eruptionibus cautis eundem fatigare, & quouis modo vires eius imminuere &c.

§. XXXII.

Iam quid post bellum faciendum sit, ex prudentiae regulis edifferendum. Obseruandum autem, quod qui praelio victus est, nondum statim bello victus sit. Vnius praelii euentus nondum rem omnem conficit. Quod si quis itaque in praelio victor euaserit, is victoria *caute, leniter & modeste* vti debet. *Caute*, ne crescente rebus secundis fiducia, negligentior factus, & ab hoste oppressus, omnem victoriae perdat fructum: *leniter*, ne hostes ipsa desperatio fortiores reddat:

reddat: *modeste*, ne ambitione elatus, fortunae inconstantiam experiatur. Sin *cladem* acceperit, prudentia opus est, ad vires iterum colligendas, cladisque magnitudinem rite aestimandam, ut rite definiatur, expediatne fortunae aleam porro subire, aut pacē non turpi periculis se subducere. Sed & fortitudine opus est, ne statim vnus praelii infelici successu frangamur, aut animum abiiciamus, sed ut prompte damnum passum refarcire annitamur.

§. XXXIII.

Qui vero *bello* etiam victi sunt, illis de pace cogitandum. De pace itaque ex prudentiae praescripto haec obseruare iuuabit: si in bello videamus fortunam nobis deesse, extrema neuiquam tentanda aut expectanda sunt. Pax ergo facienda cum adhuc viribus utcunque instructi sumus. Tum enim non plane leges a victore accipere cogimur, sed facilius pacem tolerabilem impetramus. Porro allaborandum, ut pacem tutam & securam consequamur: ut leges pacis, verbis claris & perspicuis concipiantur, ne vlla cauillatione, aut fraudulenta interpretatione, eludiqueant.

§. XXXIV.

Victor autem ita se gerat, ut victi non tam necessitate adducti, quam beneuolentia & humanitate conciliati, pacem ineant: hinc condiciones nec duras, nec iniquas, ab iis exigat: caueat ne victi subdola pacis simulatione tempus saltem vires

colligendi lucrentur: perfidos & insidias hac ratione sibi struentes, durioribus conditionibus, constringat. Si colloquio finire bellum placeat, operam nauet, vt suae satis prospiciatur securitati, si quidem ipse summus imperans in illud descendere velit. Nec minus quoad arbitros, foremque certae adhibendae sunt cautiones.

§. XXXV.

Tandem & *bellorum ciuiliū* est iniicienda mentio. Per haec vero cum ciuitas facillime destrui atque pessundari possit, eo omnia conuertenda sunt consilia, vt aut *euidentur*, aut orta cito *componantur*. Vtrumque commodè fieri potest, si ad causas & scaturigines horum bellorum attendamus. Praeter generales autem atque communes, *luxum* scilicet, & cetera aut imperantium aut subditorum *vitia*, quibus omnes rerumpublicarum mutationes & euersiones imputandae, ita tamen vt diuinæ prouidentiae primus concedatur locus, ad tres veluti fontes omnia bella ciuilia reuocari possunt.

§. XXXVI.

Primo namque oriuntur eiusmodi intestini motus, si ciues potentiores, ambitionis aestu perciti, & aemulatione inflati alios ferre nequeant, aut plane libertatem reipublicae opprimere, vel delictis legitime imperantibus, ipsi occupare summam rerum in animum inducant: deinde quando multitudo, aut metu, aut rerum
inopia,

inopia, aut nimia imperantium vel feueritate, vel indulgentia concitatur: quorsum multum faciunt duces turbulenti, hominesque ambitiosi, obaerati, vani, & omnes illi, qui rebus turbatis se quam rectissime sibi prospicere posse putant: & denique, cum ipsi imperantes imperio suo abutuntur, & tyrannicos induunt mores.

§. XXXVII.

Hiscæ probe cognitæ, huic malo parabitur medicina, cauebiturque ne erumpat: inter ciues feruetur aequalitas: & si nunquam concedatur, vt ciuis nimiam potentiam & auctoritatem sibi acquirat, itemque si omnia discordiarum tollantur semina: si imperans causam merus tollat, feueritatem humanitate & clementia temperet, si leges sumptuarias ferendo & alia ratione plebis inopiae consulat: si vires multitudinis (quod maxime in exercitiis procedit, si forte & eos hocce malum afflauerit) diuidat, auctores & concitatores seditionum amoueatur, viros probos & disertos submittat, qui promissis, aut spe veniae, & aliis modis seductos reuocent, vacillantes confirment: si animum generosum & imperterritum praeferat &c.: Imperantium autem vitia, modo adhuc vlla sit ciuitas, ferenda, cum satius sit alicui vtut malo, quam nulli parere, & hoc ipso quibusuis quilibet committendi licentiam concedere.

Nn 4

§. XXXVIII.

§. XXXVIII.

Quod si iam in bellum eruperint hi motus, iuuabit capita & auctores rebellionis e medio tollere, quocunque id etiam fiat modo. Multitudo enim sine duce languet, vt corpus sine anima: milites promissis aut alia ratione diuidendi, aut in partes trahendi: erga victos autem victor elementer se gerat, cum hoc ipso ad maiorem fidem, & promptius obsequium, adstringi possint.

S E C T. XII.

de

PRVDENTIA STATVM CIVITATIS
MONARCHICAE, ET IN EA STATVM
IMPERANTIVM, CONSERVANDI.

Σύνοψις.

Ordinis ratio, §. I.

Arcana imperii quid? §. II.

Arcana & iura dominationis, item flagitia dominationis, §. III.

Simulacra imperii, §. IV.

Quod haec omnia in singulis rebus publicis obseruari queant, §. V.

Quaenam sint arcana imperii in genere, §. VI.

Quaenam arcana & iura dominationis, §. VII.

Et simulacra imperii, §. VIII.

De statu monarchico quae nam sint obseruanda, §. IX.

Quo pacto ipse princeps debeat esse comparatus, & quidem quoad dotes naturae, §. X.

& quoad ea, quae ab exercitatione proueniunt, §. XI.

Consilarii principi sunt necessarii: quos adhibere debeat, §. XII.

Quomodo eos audire debeat, §. XIII.

Quod

Quod cumprimis operam dare debeat princeps, ut ipse emendatae sit voluntatis, §. XIV.

Quae prae ceteris eum deceat virtutes, §. XV.

Arcana imperii monarchici, speciatim quo pacto illud seruandum sit contra plebem, §. XVI.

contra patricios, §. XVII.

Arcana dominationis in statu monarchico, §. XVIII.

Et quidem quoad imperii suscepcionem, §. XIX.

quoad administrationem:

Et primo quidem de capite rerum non remittendo, de existimatione conseruanda, §. XX.

de successore certo designando, §. XXI.

de iuribus principis tenendis,

Et fama antecessorum conseruanda, §. XXII.

de custodia militari: item

de hominibus fidelibus

promouendis, omnium

animis conciliandis &c.

§. XXIII.

de aequalitate inter omnes

seruanda: omnibusque

actionibus ad scopum di-

rigendis, §. XXIV.

De iuribus dominationis

monitum, §. XXV.

Quaenam sint iura domina-

tionis in statu monarchi-

co, §. XXVI.

Simulacra imperii in statu

monarchico ad demulcen-

dam plebem, §. XXVII.

ad demulcendos proceres,

§. XXVIII.

Flagitia dominationis in sta-

tu monarchico, §. XXIX.

Flagitia imperii, §. XXX.

Quo pacto ab iis differant

flagitia dominationis,

item de arcanis domus,

§. XXXI.

Arcana dominationis in

actibus publicis, seu actus

tyrannici quoniam sint,

§. XXXII. XXXIII.

Sophismata tyrannica,

§. XXXIV.

§. I.

Considerauimus hactenus ciuitatem in genere, modumque eam conseruandi edisseruimus. Descendendum nobis nunc est ad specialia, &

Nn 5

quae

quae singulis rerumpublicarum formis expediant, exponendum est.

§. II.

Obseruandum autem hic est, in qualibet ciuitate duo posse considerari: *statum* ipsius *reipublicae*, prout hanc aut illam formam accidentalem habet, e. g. statum monarchiae, aristocratiae, & *statum* ipsorum *imperantium*. Posset addi *status ciuium* siue subditorum, si operae pretium esset seorsim de ratione eum conseruandi, dispicere. Media statum huius vel illius reipublicae conseruandi, solent vocari, *arcana imperii*. Quae pro diuersitate formarum accidentalium varia sunt. Sic alia sunt arcana imperii in monarchia, alia in aristocratia &c.

§. III.

Media autem statum imperantium conseruandi, vocari possunt *arcana dominationis*. Et haec quidem vel circa facta aliorum versantur, & non tantum iusta sunt, sed & ne speciem quidem iniustitiae praebent vel circa facta imperantium propria, & iusta quidem sunt, saepius tamen iniustitiae speciem praebent. Si hoc sit, vocantur *iura dominationis*: sin illud, nomen generale retinent, & in specialiiori significato *arcana dominationis* salutantur. Quod si vero plane iniusta sint, *flagitia dominationis*, itemque *arcana domus*, stilo Taciti appellitari possunt.

§. IV.

§. IV.

Interdum etiam contingit, ut quidam in ciuitate externam imperii speciem habeant, cum tamen nihil minus quam imperium ipsum teneant. Hinc oriuntur *simulacra imperii*, quae ab illis, qui reuera imperio gaudent, studiose conseruari solent, & confirmari, ut adeo iis qui ad summam rerum adspirare poterant, hoc pacto delinitis, res suas eo melius firmare & stabilire possint.

§. V.

Tria ergo in qualibet reipublicae specie obseruanda sunt, *arcana imperii*; *arcana* & *iura dominationis*; *simulacra imperii* & *arcana inania*. Quibus denique addi possunt *flagitia dominationis*, non ut imitemur ea, sed ut eo rectius caueamus. *Arcana* autem dum haec media appello, neutiquam in specialiori significato hac voce utor, quasi ita occulta sint, ut a nemine sciantur, ita enim a me doceri non possent: sed significatum huius vocabuli amplioribus limitibus circumscribo, & ideo haec media *arcana* uoco: quod dum usurpantur, ut plurimum simulatione & fictione quadam, occultari soleant.

§. VI.

Et *arcana* quidem *imperii* in genere ad sequentia possunt reuocari capita: nulla derur occasio illis, qui reipublicae insidiantur, iura imperii sub specie necessitatis inuadendi: nec magistra-

tus iuribus imperii, cum odio & damno subditorum, abutatur. Si forte in eorum vsu peccatum sit: vitium dissimuletur, & callida interpretatione interpoletur: de iuribus imperii non temere disceptetur, aut si disceptandum sit, caueatur ne in vulgus ista dissensio promanet: ab vsu & exercitio iurium imperii summo studio arceantur, quibus imperium non competit.

§. VII.

Arcana & iura dominationis, vt ad imperantium auctoritatem & securitatem vnice comparata sunt, ita ad sequentia fere capita reuocari possunt: in omnibus consiliis & factis non minor sit aequitas quam constantia: ob diuersa aliorum iudicia, imperantes non moueantur: prudenter etiam imperantes externa dominationis signa, nomina, titulos, sibi solis referuant, & in quauis fortuna fortiter retinent: si imperantium plures sint, summo studio euitetur discordia: sanctitatis & singularis praestantiae opinionem in animis subditorum excitare, magnopere e re imperantium est: illis, a quibus imperantibus periculum imminet, aliud quid obiciendum, aut sub specie honoris remouendi &c.

§. VIII.

Denique quoad *simulacra imperii* omnis prudentiae vis eo tendit, vt simulacra maneant simulacra, hoc est, nec illis qui eiusmodi simulacris

cris deliniuntur, verum aliquod ius imperii concedatur.

§. IX.

Iam quod ad *statum monarchicum* attinet, posset hic iterum & finis & conditio agentis, indolesque eorum, quibuscum illi negotium intercedit, distincte considerari, sed cum operae pretium non sit singulis prolixè immorari, suffecerit de ipsis imperantibus pauca delibasse, ut ipsos actus per quos finis obtineri possit, eo diligentius expendere queamus.

§. X.

Nimirum cum maxima impedimenta ab *ipso agente* saepius orientur, non est ut princeps putet feliciter se imperaturum, nisi ad imperii administrationem sit idoneus. Duo autem sunt, quae si ab ipso Deo omnium bonorum fonte discesseris, principem ad imperii administrationem idoneum reddunt *natura & exercitatio*. Per *naturam* princeps habet, quod a parentibus generis claritate & egregiis maiorum facinoribus conspicuis, in lucem sit editus: ad auctoritatem enim & estimationem comparandam hoc plurimum facit: deinde corporis decus, formam, ac vultus maiestatem quae & amorem & venerationem apud omnes principi conciliare apta est: porro corporis temperamentum, per quod ad certas actiones civiles disponitur. Videtur autem principi maxime convenire cholericum sanguineum temperatum: hinc enim & iudicii praestantia, & affa-

affa-

affabilitas illa comitasque sequitur, qua omnium ad se allicere animos potest. Addo denique, quod a diuina prouidentia sapienter cuncta dispensante, quamque fatum vocant, prouenit, quod natus sit certo loco aut tempore. Multi principes cetera boni & sapientes, feliciter imperaturi fuissent, si alio loco & alio tempore nati essent: contra alii, non adeo boni & sapientes, nunquam fortunam adeo sibi fauentem fuissent habituri, nisi hoc loco, siue tempore, in orbis huius scenam prodiiissent.

§. XI.

Quae ab *exercitatione* proueniunt, partim ad *intellectum*, partim ad *voluntatem*, partim denique ad *corpus* pertinent. Ratione *intellectus* principem *prudentia rectoria* instructum esse decet, quae quibus partibus absoluitur, ex hactenus dictis nemini obscurum esse potest. Supponit haec prudentia accuratam notitiam regni, eiusque subditorum, legum, ciuium, opum &c. Comparatur autem suffragante bonitate indolis, per bonam educationem, si a teneris vnguiculis princeps artibus imperaturo profuturis, imbuetur: per doctrinam, si eas artes scientiasque colat, quae ad reipublicae administrationem sunt necessariae: per experientiam, ad quam cum multi anni requirantur, historiarum diligens lectio vices eius supplebit: per vsum, si rebus ciuilibus

libus & militaribus tractandis, ab ineunte adolescentia adfuefiat.

§. XII.

Sed cum vix vlli mortalium, nedum principi tanta ingenii felicitas temere contingat, vt boni & consummati principis partes per se solus rite explere possit, omnino iuuabit aliorum *consilia* non spernere. Feliciter ergo imperaturus princeps consilia sapientum audiat. Sed & hic prudentiae praeceptis opus est, vt sciat, quos audire debeat, & quomodo eos audire debeat. Ad prius quod attinet, adhibeat in consilium viros probos, eiusque rei, super qua in consilium adhibentur, peritos. Neutiquam autem audiat homines ambitiosos, suis saltem cupiditatibus & commodis inferuientes, & hinc consiliis temerariis principem praecipitem daturos.

§. XIII.

Audiat autem eos: *mature*, cum adhuc bonis consiliis locus est: *cum iudicio*, hoc est, vt quid optimum sit, eligat; permittat quoque illis libere sententiam dicere: proderit hunc in finem, si princeps ipse sententiam suam celet, ne forte metu percussi aut dissensione sua principem offendere nolentes, veritatem dissimulent: adeoque nec bona consilia praemiis, nec mala poenis afficiat. Quod si princeps non eo sit iudicio, vt, quid factu optimum sit eligere valeat, non displi-

displicet mihi illorum sententia, qui suadent, vt tunc princeps vnum, cuius peritiam, prudentiam atque fidem exploratam habet, eligat, eiusque sententiam semper sequatur.

§. XIV.

Quemadmodum autem omnium actionum moralium atque ciuiliū fons est ipsa voluntas hominis, huius cumprimis ratio habenda est feliciter imperaturo. Atque cum per naturam omnes homines, aut ad ambitionem, aut auaritiam, aut voluptatem propensi sint, nec principum in hoc capite alia sit conditio, prima & praecepta principis cura sit, emendare voluntatem, eiusque morbis afferre medelam. Certe principem aut ambitioni, aut auaritiæ, aut voluptati indulgentem, ciuitatis commoda minus recte promouere posse, apud omnes in confesso est. Ego vero fidenter assero, quod nec *arcana dominationis* rite adhiberi possint, nisi ab emendatae voluntatis principe. Ita nimirum est, quam primum vel latum vnguem imperans a iustitiæ regula deflectit, plus sibi nocet, quam prodest. Quantacunque enim videri possit vitilitas, quæ ad illum inde redundat, apparens tamen saltem, non vera est vitilitas. Ast qui voluntatem nondum correxit, profecto non potest non a recta rationis & iustitiæ regula, quotidie deflectere.

§. XV.

§. XV.

Atque si voluntatem rite emendauerit princeps, non possunt non *ceterae virtutes*, quarum magnus tum in ceteris vitae humanae negotiis, tum maxime in reipublicae administratione usus est, sua sponte consequi. Pietati cumprimis, atque iustitiae, clementiaeque operabitur princeps. Hisce enim similibusque virtutibus omnino feliciter imperaturum ornatum esse decet, cum & per se necessariae sint, & ad estimationem comparandam, ac amorem subditorum ei conciliandum, multum utique conferant.

§. XVI.

Iam ad ipsa *media*, & primo quidem per quae status ipsius ciuitatis monarchicae conservari potest, accedo, quae *arcana imperii monarchici* appellitari possunt. Et quidem cum statui monarchico periculum immineat & a *plebe*, & a *patriciis nobilioribusque ciuibus*, huc cuncta fere redeunt: plebi pariter ac patriciis & voluntas, & facultas, statum monarchicum mutandi adimenda est. Voluntas adimitur plebi, si illi persuadeatur, imperantem iusto titulo imperium occupasse, & possidere: si subinde certior reddatur, quor, & quanta bona ex statu monarchico ad totam ciuitatem redundant: nonnulli quoque tergiuersationem in accipiendo imperio huc referunt: praeterea, si otium plebi auferatur, & vulgus bello aliisque nego-

tiis occupatum teneatur: cumprimis etiam profuerit eos amouere, qui nimium popularitati student, & ex causa quadam speciali praesentem rerum statum aegre intuentur. Facultas autem illi adimitur, si conuentus & congressus impediantur, & quae id genus alia sunt, deinceps pluribus commemoranda, cum in hoc capite arcana imperii & arcana dominationis conueniant.

§. XVII.

Vt *patriciis* in statu monarchico obuiam eatur, iuuabit, non temere homines ambitiosos magnis muneribus & dignitatibus admouere: magistratus iis demandare, de quibus imperans certior factus, quod statum monarchicum non aegre ferant: curare, vt certus sit successor & heres imperii: iura imperii absque aliorum arbitrio tractare: omni opera anniti, ne viri ex illustribus prosapiis oriundi, aut magna inopia premantur, aut nimis diuitiis & auctoritate efflorescant.

§. XVIII.

Ad *arcana dominationis* quod attinet, princeps firmiter hoc sibi persuasum habeat, omnia, quae statum ciuitatis, aut statum monarchiae conseruant, sibi quoque expedire. Numquam ergo in animum inducat, suam vtilitatem vtilitati reipublicae anteponere, cum hoc reuera sit bonum apparens, quod bono vero praeferre, summa est imprudentia.

§. XIX.

§. XIX.

In specie *arcana dominationis* alia sunt circa imperii *susceptionem*, alia circa eius *administrationem* usurpanda. Ad imperii susceptionem, sequentia pertinent: curet princeps, ut inauguratio more maiorum, solemnibusque ac ritibus consuetis peragatur: eos, qui iidem ad imperium adspirarunt, aut adspirare potuerunt, diligenter obseruet, & si periculi magnitudo exigit, custodiat, cumprimis impediatur, ne ad externos aut vicinos principes transgressi, vires ad impugnandum principatum accipiant.

§. XX.

Quae ad prudentem *imperii administrationem* spectant *arcana dominationis*, haec sunt: nunquam remittat caput rerum sedemque imperii. Si enim conseruentur, quae maximum momentum trahunt, cetera facile sequuntur: ergo neque longe, neque in remotis terrarum oris, arma sua peregrinari patiatur, quin potius terminos imperii coerceat. Operam nauet, ut rerum bene feliciterque gestarum gloriam in se deriveret: contra ut amoliat & in alios transferat odium & inuidiam, quae res male gestas sequi solet: nulla ratione permittat, ut maiestas sua ludibrio habeatur, neque quis alium magis colat quam principem.

§. XXI.

Praeterea sollicitus sit de successore, (si successio obtineat) ita quidem ut nihil omittat, quo

minus in filium post mortem suam summa rerum transferatur: sin ipse herede destituatur, dabit quidem operam, ut se mortuo successor non sit incertus: ast se viuo successorem certum constituere, inconsultum, & periculosum erit. Plerorumque hominum enim ea est indoles, ut habere quam expectare regnum malint. Hunc in finem curiosae & illicitae de futuro successore inuestigationes grauitur puniendae sunt.

§. XXII.

Sedulo quoque caueat, ne qui officiis publicis praesunt, tale quid agant, quod principi soli competit, neue quis inscio aut inuito principe partem summi imperii exerceat, aut tale quid committat, quo plebis animum a principe abalienare, & ad se trahere possit. Sed nec omittat quicquam, quod ad aliorum principum, tum antecessorum suorum, tum eorum, qui aliis gentibus praesunt, auctoritatem & venerationem augendam pertinet. Tantum enim cuius principi decedit, quantum omnibus detrahitur. Ergo acta atque decreta antecessorum seuere & sancte tueatur, nec temere conuellat: omnes eos grauitur puniat, qui maiestatem antecessoris laeserunt: non contemnat eos, qui eandem personam apud alias gentes gerunt: nec foedus ineat cum populis, qui principes imperio exuere, aut iis auxilia mittat.

§. XXIII.

§. XXIII.

Nec abs re fuerit, regale corpus, regalemque aulam, idonea custodia militari diligenter munire: hominibus sibi fidelissimis, praesertim sanguinis vinculo sibi iunctis, & quorum interest, regiam domum florere, dignitates maximas, & officia, quibus plurimum momenti inest, committere: militem praemiis, ciues tributorum remissione, omnes humanitate, comitate, facilemque aditum quibusuis concedendo, sibi conciliare: & quae alia sunt eiusdem commatis. Praecipue autem attendat ad eos, qui gratia plebis & auctoritate, opibusque florent, nec temere iis officiis aut prouinciis praeponat, ex quibus salus imperii pender.

§. XXIV.

Aequalitatem, quantum fieri potest, seruet: & hinc neminem ita euehat atque attollat, ut per eum solum ceteris ad principem aditus pateat: omnes denique actiones qua priuatae, qua publicae, praesertim quoad matrimonium, sobolis educationem ad firmandum imperium, auctoritatemque acquirendam, comparatae sint.

§. XXV.

Sequuntur *iura dominationis*, ab *arcanis dominationis* distincta. Nimirum debet princeps potestate sibi concessa iuxta praescriptum legum diuinarum, praecipue ad vtilitatem rei-

publicae vti: interim si secundo ad sui potius conseruationem eadem vtatur, profecto non pecabit. Probe itaque hoc illi obseruandum, ne quid committat, quod legibus diuinis, aut saluti ciuitatis aduerferet; leges suae ciuitatis, cum iis non teneatur, migrare ei non erit nefas, modo certus sit, quod legibus salua mansura sit sua auctoritas, & quod ceteroquin ista actio ciuitati nullum adferre damnum possit.

§. XXVI.

Hisce praemissis ad *iura dominationis* sequentia referre nullus dubito; praeuenire poterit iis, qui nocere possunt, & volunt. Certior nimirum de illorum proposito esse debet, ne innocentes opprimat: si certus sit, aliquem aduersus statum reipublicae aut principis aliquid moliri, eum etiam non obseruato iudiciorum ordine, e medico tollere potest, si quidem periculum in mora sit. Potest etiam poenas, ad alios a similibus flagitiis deterrendos, si aut reipublicae, aut propria salus, hoc requirat, exaspere. Ast de innocentibus coniuratorum filiis, aut propinquis, poenas sumere, nefas est. Sic & si legibus ciuilibus certum matrimonii genus prohibitum sit, rite istud inire potest, cum legibus ciuilibus non teneatur. Quod nonnulli de imperio & dominio eminenti ad dunt, caute capiendum. Hoc enim saltem urgente necessitate, in salutem totius reipublicae,

blicae, neutiquam autem in propriam vtilitatem vii potest.

§. XXVII.

Simulacra imperii, quae in *statu regio* siue *monarchico* locum habent, duplicis generis sunt: vel enim sunt *simulacra status democratici*, quibus plebs demulcetur: vel sunt simulacra *status aristocratici*, quibus procures & patricii delinuntur. Ad priora referri solent: varias voluptates, ludos, spectacula plebi praebere, eandem laudare, ei gratias agere: libertatem dicendi scribendique quibusuis concedere: ad leviora delicta connuere: plebi priuilegia quaedam sine ciuitatis aut imperantis damno concedere, eandem quandoque vectigalibus liberare: ex plebeiis quosdam ad magnas dignitates euehere: mores antiquos retinere, nec temere hic quicquam immutare, &c.

§. XXVIII.

Simulacra autem status aristocratici, quae ad firmandum principatum faciunt, sequentia sunt: vocabula eiusmodi magistratuum introducere aut relinquere, qualia in statu aristocratico esse solent: a nouis & fastuosis titulis, quibus offendi possunt, abstinere: negotia eiusmodi senatui aut proceribus demandare, quae magnam speciem imperii habent, ex quibus tamen reuera nihil potestatis ad eos proficiscitur: in externis honoris & affectus significationibus erga procures, haud parcum esse, &c.

§. XXIX.

Restant *flagitia dominationis in statu monarchico*, paucis attingenda. Hae autem arcanis & iuribus dominationis plane respondent, quippe a quibus in eo saltem abeunt, quod in his honestatis quoque habeatur ratio, in illis nec divina nec humana curentur iura, sed quadrata misceantur rotundis, modo imperans sine suo poriat.

§. XXX.

Sed possunt etiam *flagitia dominationis extendi*, & etiam certa *flagitia imperii* constitui, cum scilicet in utilitatem totius civitatis leges divinae migrantur, quae tamen neutiquam pro vera utilitate reputari debet. Namque utilitati civitatis consulendum quidem est, sed ut utilitas totius humani generis, omniumque gentium, eidem praeferatur. Huc pertinet omnis abusus iurium maiestaticorum, ut ad utilitatem civitatis tendat, e. g. perfidia in foederibus, bella iniusta, leges belli violatae, omnes denique fraudes, doli & machinationes, quibus innocentes laeduntur.

§. XXXI.

Ab hisce autem in eo abeunt *flagitia dominationis*, quod haec non ad utilitatem civitatis, sed tantum imperantis comparata sint, illisque adeo multum sint turpiora. Idque iterum dupliciter, vel in *actibus privatis atque domesticis*, & ad propriam familiam spectantibus, quacvis flagi.

flagitia perpetrando: vel *in actibus publicis*, & directe ad ciuitatem spectantibus, diuinas leges proterue migrando. Priora flagitia stilo Taciti vocantur *arcana domus*. Huc pertinent incestus, adulteria, diuortia, cognatorum & consanguineorum caedes, ad firmandam potentiam comparatae, & id genus alia crimina.

§. XXXII.

Actus posteriores ab Aristotele actus tyrannici salutantur, quarum alii ad occupandam, alii ad stabiliendam tyrannidem pertinent, & ad sequentia reuocari capita possunt: religionem vnice in dominandi instrumentum vertunt: idque mirum non est, cum eiusmodi homines nulli religioni reuera sint addicti: potentia, auctoritate, diuitiis, florentes viros, quamtumuis probos & innocentes, eo, quod ab illis conatibus suis impedimentum obiectum iri metuunt, vi aut fraudibus e medio tollunt, & Tarquinianam papauerum decussionem imitantur: auctoritate imperii summi ad priuatas iniurias viciscendas abutuntur: vectigalia, tributa, & quae ad conseruationem ciuitatis destinata sunt, in proprios vsus conuertunt, illicitisque & non tolerandis exactionibus populum ad summam paupertatem redigunt.

§. XXXIII.

Praeterea leges ad suas cupiditates attemperant: sub specie domini eminentis dominia &

bona priuatorum inuadunt: eos, quibus libertatis cura demandata est, dissensionibus ac simularibus callide inter se committunt: procerum ciuiumque conuentus prohibent, studia artesque liberales proscribunt, quin quouis modo ne amicitia, familiaritas, concordia inter ciues sit, impedire annituntur: & hunc in finem discordias & dissensiones ipsi aut disseminant, aut fouent: cumque animo sint valde suspicaci, semperque metuant, id agunt, vt ab exploratoribus ac delatoribus obsessae passim infestaeque sint vrbes & domus: vilioris conditionis hominibus plurima indulgent, vt aliquando eorum opera contra ingenuos vti possint: peregrinis potius fauent, quam ciuibus: nec denique ipsis domesticis fidunt, quin maximopere ab illis sibi cauent: adeo vndique suspicionibus agitantur miserrimi mortalium.

§. XXXIV.

Nec desunt illis artes, quibus crudelitatem & dominandi libidinem tegere, & bonum quandoque principem mentiri possunt. Aristoteles eas *σεφίσματα* tyrannica vocat. Praecipua huc redeunt: cum ipsi veris virtutibus sint destituti, speciem tamen virtutis induunt, & vbiq; boni principis laudem affectant: vbiq; ciuitatis vtilitatem & populi salutem crepant, suis interim commodis, vnice inferuientes: quoties iuribus maiestaticis ad suam libidinem

dinem abutuntur, reipublicae tamen necessitatem semper prae se ferunt, e. g. in legibus ferendis, tributis imponendis, dominio eminenti &c. cum primis pietatem & religionem obtentui sumere, ut eo tutius suis cupiditatibus inferuiant, illis valde solenne est: si praestantes viros sine periculo tollere nequeunt, vel si sciunt, ab illis nullum sibi imminere periculum, eosdem variis blanditiis prosequuntur, ut ipsam virtutem in iis plurimi facere videantur: quae maxima odia, minorem utilitatem asferre possunt, summo studio euitant, &c.

SECT. XIII.

de

PRUDENTIA STATVM CIVI-
TATIS ARISTOCRATICAE, ET DE-
MOCRATICAE, ET IN IIS STATVM
IMPERANTIVM CONSER-
VANDI.

Σύνοψις.

Tractationis ratio, §. I.	Flagitia dominationis aristocraticae, §. VII.
Arcana imperii in statu aristocratico contra principem, §. II.	Transitus ad statum democraticum, §. VIII.
Contra plebem, §. III.	Arcana imperii contra potestatem regiam, §. IX.
Arcana dominationis, §. IV.	Contra optimates, §. X.
Iura dominationis, §. V.	Contra infimam plebem, et iura dominationis, §. XI.
Simulacra imperii, §. VI.	Simula-

Simulacra imperii & flagitia dominationis democraticae, §. XII.

Quo pacto haec se habeant in rebus publicis irregularibus, §. XIII.

§. I.

Inter eas ciuitatum formas, in quibus summa rerum penes plures inter se iunctos est, eminet *aristocratia*. In qua cum iterum alius status sit totius *ciuitatis*, alius *imperantium*, de mediis vtrumque ex prudentiae praescripto conseruandi, nobis ordine eo, quem in capite praecedenti seruauimus, dicendum est. Namque ut de fine, de conditione, & indole, & virtutibus imperantium, & parentium, multa dicamus, superuacuum erit, cum quibus ex haecenus dictis, quid hic prudentia iubeat, facile intelligere possit.

§. II.

Arcana itaque imperii in statu aristocratico partim aduersus plebem, ne democratiam inducat, partim aduersus principatum, siue monarchiam tendunt. Principatui sequentia opponuntur: ut maiores dignitates, quae multum auctoritatis alicui conferunt, non sint perpetuae, praeter ipsam senatoriam, qua quis in numerum optimatum cooptatus est: non permittatur privato ea agere, quibus plebis fauorem sibi conciliare potest: nec militiae temere praeficiatur, quem libido patriam opprimendi incendere possit. Iuuabit hunc in finem duces ex-
tra-

traneos militibus praeficere. Arces munitas extruere, nemini optimatum liceat. Caueatur quoque, ne quis ex optimaribus ciuibusque, matrimonio vel alia ratione extero principi iungatur, ne forte eius viribus suffultus, contra rempublicam aliquid moliat: plures ex vna familia inter optimates non recipiantur, aut ad summam rerum tractandam admoueantur: maioris momenti negotia pluribus potius, quam vni committantur: certus optimatum numerus definiatur: ex illustribus familiis nati non temere opprimantur, ne ad desperationem acti plebem concitent &c.

§. III.

Plebi autem, ne quid aduersus statum aristocraticum moliat, ita obuiam iri potest: plebs a magistratibus dignitatibusque maioris momenti, & iure suffragia in reipublicae administratione ferendi, occulta quadam ratione arceatur: armorum usus, possessio, exercitatio non temere plebi concedatur: si necessitas iubeat plebeios officiis quibusdam ad mouere, iis admoueantur, quae plurimum oneris & tædii, parum utilitatis, nihil imperii habent: educatio iuuentutis talis praescribatur, quae statui aristocratico sit conueniens: optimatum dissensiones & discordiae summo studio euitentur & occultentur: plebs tributis aliisque oneribus non nimis grauetur, ne in desperationem

tionem

tionem acta statum reipubl. euersum eat, demagogi remoueantur &c.

§. IV.

Arcana & iura dominationis in statu aristocratico, praecipue ad vilitatem & conseruationem patriciorum, & familiarum, ex quibus optimates eliguntur, earundemque incrementum, pertinent. Patet itaque, quod omnia ea, quae ipsum statum aristocraticum conseruant, etiam statum imperantium conseruent, & adeo ad arcana dominationis referri possint. In specie tamen frequentia dominationis arcana hic deprehendere licet: conducit optimatibus prohibere matrimonia patriciorum cum plebeiis: splendor familiarum patriciarum omni modo augeatur & conseruetur, inopiae etiam earum succurratur, ne plebeiis sint ludibrio, familiae plebeiae inter patricias non recipiantur.

§. V.

Iura dominationis sunt: eiicere ciues nimis potentes, si ab iis ciuitati periculum immineat: proscriptorum liberos a iure ordinis prohibere: imminente periculo sine iudiciorum ordine eos tollere, qui statum ciuitatis turbare volebant. Quae autem ab aliis adduntur, admissio lupanarium, vsurae iniquae &c. cum iuri naturae repugnent, plane probare nequeo.

§. VI.

Simulacra imperii, quae in *statu aristocratico* vsurpari possunt, itidem duplicis generis sunt:
vel

vel enim sunt simulacra imperii *regii*, vel sunt simulacra imperii *democratici*. De posterioribus iam in capite praecedenti dictum est. Priora tum demum obtinent, si quis in ciuitate sit, qui principis aut ducis titulo ornetur, vt in re- publica Veneta, & in eo fere consistunt, vt splendidus & magnificus titulus illi concedatur, & honoris quaedam ac reuerentiae signa erga illum edantur &c.

§. VII.

Flagitia dominationis aristocraticae cum flagitiis dominationis regiae fere conueniunt. Summa huc redit: in oligarchia innocentes quique & cordati proseribuntur, aut tolluntur e medio, vectigalia & tributa ad excessum imponuntur, diuina humanaque iura pro lubitu violantur &c.

§. VIII.

In democratia, vt de ea quoque aliquid subnectamus, cum arcana imperii & dominationis fere coincidunt, iunctim praecipua indicabimus. Cum autem huic statui periculum imminet, a potestate *regia*, *aristocratica*, & *infima vilissimaque plebe*, quae hisce malis opponi remedia possint, edisserendum.

§. IX.

Regiae potestati eodem modo obuiam ibitur, quo eidem in aristocratia obuiam iri posse diximus. Populus Romanus iureiurando se contra regi-

regi-

regiam dignitatem obstringens, & nihil non omittens, vt nomen regis execrabile redderetur, exemplum eiusmodi consiliorum suppeditare potest.

§. X.

Contra *optimates* sequentia vsui erunt; proderit, mediae conditionis & fortunae homines ad reipublicae clauum admouere: sin & melioris fortunae homines admouendi sint, opera datur, vt illi hos numero vincant: omnis occasio magnam auctoritatem acquirendi, ex nobilibus familiis prognatis, eripiat: auctoritas illorum, qui plebis iura defendunt, sancta sit & inuiolabilis: cumprimis summam inter omnes seruare aequalitatem, & omnes euitare dissensiones, & discordias, decet, quibus facile nonnulli ad statum popularem ciuitatis euertendum, abuti possunt: consultum quoque erit, cuius e populo concedere facultatem, magistratum accusandi, & ad populum ipsum prouocandi: omnes etiam leges statui populari accommodare iuuabit: mitis denique gubernatio, iustitiae administratio, religionis sinceritas, status democratici firmissima sunt fulcimenta.

§. XI.

Infimae plebi obuiam ibitur, si curetur, ne penuria rerum & inopia prematur, ne adsint demagogi, qui eam in perniciem ciuitatis concitare possint, vt & denique si quacuis delicta,
quae

quae in perniciem ciuitatis tendere possunt, seu-
rissime puniantur. *Iura dominationis* eodem
modo se habent, vt in statu aristocratico.

§. XII.

Simulacra imperii, quae in hoc statu adhiberi
possunt, vel sunt *imperii regii*, vel *aristocratici*,
iam in praecedentibus explicata. *Flagitia domi-*
nationis consistunt in summa & perniciosa plebis
dominantis licentia, vnde mox anarchia, & sum-
ma rerum omnium confusio, consequi solet.

§. XIII.

De illis denique reipublicae formis, quas *irre-*
gulares supra vocauimus, observandum, quod vt
plurimum ad vnā ex regularibus proxime ac-
cedant, vbi quidem facile fuerit, cum quodam
temperamento, regulas prudentiae de regulari-
bus formis ad eas applicare. Potest etiam con-
tingere, vt certo modo regulae de omnibus for-
mis rerum publicarum traditae, in vna eadem-
que forma irregulari locum inueniant.

SECT. XIV.

de

PRVDENTIA AVLICA.

Σύνοψις.

Tractationis ratio, §. I.
An & quousque ministri
sui status habere vario-
nem queant? §. II.
Cur speciatim de aulicis
agendum? dicendorum
ordo, §. III.

De fine & scopo vitae au-
licae, §. IV.
Quod ad hunc finem obzi-
nendum idoneus quis esse
debeat, §. V.
Quoad dores naturales, spe-
cialim

Pp

ciarim

- ciatim ratione iudicii, §. VI.
 Ingenii, §. VII.
 Memoriae, §. VIII.
 Pravas voluntatis propensiones maximopere nocere aulico, §. IX.
 Ut & affectus, §. X.
 De corporis dotibus, quibus ornatus esse debeat, §. XI.
 De iis quae fortunae vocantur munera, §. XII.
 Quo pacto aulicus circa ea se gerere debeat, §. XIII.
 De iis, quae ab exercitatione pendent, speciatim de virtutibus intellectus, §. XIV.
 Et voluntatis, §. XV.
 Quod cumprimis aulico necessaria sit pietas, §. XVI.
 Diligentia, §. XVII.
 Patientia & modestia, §. XVIII.
 Iustitia, §. XIX.
 De simulatione & dissimulatione quid censendum? §. XX.
 Caute ea utendum esse, §. XXI.
 De diuersis simulandi & dissimulandi modis, §. XXII.
 Quod decori etiam debeat esse obseruans aulicus, §. XXIII.
 De adulatione aulica, §. XXIV.
 Cum non omnes istis dotibus & virtutibus polleant, vnumquemque se ipsum prius explorare debere, quam hoc vitae genus eligat, §. XXV.
 Sed & notitia aliorum hominum aulico est necessaria, §. XXVI.
 Praesertim ipsius principis, §. XXVII.
 Cum aliter se gerere debeat erga principem, qui praeditus est temperamento cholericum, §. XXVIII. XXIX.
 Aliter erga eum, qui temperamento gaudet sanguineo, §. XXX.
 Aliter erga eum, qui temperamento gaudet melancholico, XXXI.
 De ipsis aulici actionibus recte dirigendis, §. XXXII.
 Quid illi faciendum ut principi innorescat, §. XXXIII.
 Modi gratiam principis comparandi & conservandi, turpes & illegitimi, §. XXXIV.
 Honesti & genuini, §. XXXV.
 Quo pacto se gerere debeat erga

erga procures, § XXXVI.
XXXVII.

Quod prudentiae quoque
aulicae pars sit, euita-
re inimicorum tela, §.
XXXVIII.

Hinc in causam odii, quo nos
alii prosequuntur, inqui-
rendum: cuius, si in nobis
sit, quatuor constituun-
tur fontes, §. XXXIX.

Quo pacto singulis obuiam
eundum, §. XL. XLI.

Sed & artes aulicorum
cognitas habere decet:
quaenam praecipuae sint,
§. XLII. XLIII.

Quo pacto illis obuiam eun-
dum, §. XLIV.

Viria aulicorum, quibus se
ipsum praecipites dant, §.
XLV.

Quid agendum aulico, si
princeps mutetur, §.
XLVI.

§. I.

Quae hactenus edisseruimus, ad statum tum
ciuitatis in genere, tum in specie monar-
chicae, aristocraticae & democraticae, tum deni-
que ipsorum imperantium, in singulis hisce re-
rumpublicarum formis, conseruandum perti-
nent. Nunc de statu *singulorum*, & quidem
non omnium, sed *eorum*, qui in illustri loco a
fortuna constituti sunt, & ad rerum ciuili-
um administrationem aliquid conferunt, ex instituti
nostri lege dispiciendum est.

§. II.

Licet enim omnium ciuium, praecipue autem
ministorum prima & praecipua cura esse debeat,
ciuitatis, & imperantis conseruatio: non tamen
nefas est, de proprii status conseruatione esse sol-
licitum, idque eo magis, quod ipsa vitae ciuilis
conditio, quam ministri sequuntur, multis ma-
gnisque periculis saepius eos exponat.

Pp 2

§. III.

§. III.

Atque hoc licet de omnibus administris verum sit, praecipue tamen de *aulicis* est intelligendum, qui ut propius principem attingunt, faciliusque ad magnas dignitates, honores, diuitias, perueniunt, eo maiori inuidiae, pluribusque maleuolorum artibus & machinationibus sunt obnoxii. Ad hosce ergo praecipue respiciemus, ita tamen ut facile ad omnes & singulos, quae tradentur, accommodari possint. Sequemur autem regulas, quas de prudentia status in genere tradidimus, & cuncta ad tria, *finem* scilicet, *conditionem personae*, & *rationem mediorum*, siue haec personas, quibuscum illis negotium intercedit, siue negotia ipsa spectent, reuocabimus capita.

§. IV.

Et *finis* quidem vel *generalis* est, quem in tota vitae ratione aliquis sequitur, vel *specialis*, quem in hac aut illa actione sibi quis propositum habet. Quoad priorem obseruandum, eos multum turpiterque falli, qui tantum honoris, aut diuitiarum, aut voluptatis causa, vitam aulicam sectantur: & licet illi, qui honores sibi propositos habent, interdum non male rem gerere videantur, haud raro etiam sine suo vitaeque ad tempus potiantur, stabilem tamen firmamque fortunam sibi polliceri nequeunt, & adeo mortalium omnium sunt miserrimi. Contra qui hoc sibi constitu-

tum

rum habet, vt bona fide patriae & principi inferuiat, vt longe feliciores actionum suarum successus sibi polliceri potest, ita si vel maxime aut fine suo excidat, aut aduersae fortunae ictus experiatur, tranquillo tamen erit animo, & felicitatis suae aut nullam, aut exiguam valde iacturam faciet. De *sine speciali* huius aut illius actionis, id dubio caret, quod fini generali, siue directe, siue indirecte, debeat subiici eique inferuire.

§. V.

Sed ad *finem* cum nemo adspirare debeat, nisi is ad eum consequendum sit idoneus, indolem aulici, qualis per naturam, fortunam, industriam, esse debeat, paulo accuratius considerabimus.

§. VI.

Et ad *naturam* quidem quod attinet, haud vulgaribus animi pariter ac corporis dotibus emineat necesse est, qui *politici viri* nomen titulumque promereri cupit. In specie ratione intellectus *judicium practicum* in eo requiro. Etenim cum, vt supra docuimus, in aliis hominibus imaginatio, in aliis iudicium emineat, aulicum quidem virum ex eorum numero esse volo, in quibus iudicium imaginationem vincit. Illi enim, in quibus maior est vis imaginationis, quam iudicii, in multiplici inuentionum & rationum copia plerumque natant, & aegre expediunt aliquid, cui insistant. Atque hoc est,

quod Thucydides alicubi ait, hebetiores (ratione imaginationis) quam acutiores, vt plurimum melius rempublicam administrare.

§. VII.

Nec tamen omni *vi imaginandi* destituatur aulicus, cum saepius promptum & expeditum consilium, aut simile quid, ab eo exigatur, quod sine imaginandi facultate vix rite peragi potest. Quin cum eloquentia, mascula quidem, sed prompta, & omnibus occasionibus accommodata, politico viro valde necessaria sit, haec autem imaginationis effectus sit, sane sua sponte inde consequitur, quod hac quoque vir politicus instructus esse debeat.

§. VIII.

Memoria excellens vt cum iudicio summo vix vnquam consistit, ita politico aulicoque viro vix speranda est, interim mediocri memoria cum pollere necesse est, cum *experientia*, quae prudentiam cum vsu gignit, sine memoria nulla esse possit.

§. IX.

Voluntatis propensiones pravae vt omnes cum instituto viri politici & aulici pugnant, ita vt emendatam purgatamque ab iis voluntatem habeat, necesse est. Inter ceteras *ambitio* equidem aulico videtur minimum nocere, cum hac saepius ad res pro patria, principe propriaque gloria praeclare fortiterque gerendas, inflammetur: sed non minora tamen secum incommoda vehit,

vehit, & qui accuratius cuncta secum reputauerit, eam aeque perniciosam ac reliquas propensiones prauas deprehenderit.

§. X.

Affectus ut prauam propensionem sequuntur, ita idem de illis iudicandum est. Nunquam prudentiae bene cum affectibus conuenit: cum prudentia civili autem e diametro pugnant. Iam pridem ergo prudentes iudicarunt, ad vitam aulicam ciuiliūque rerum tractationem eum plane ineptum esse, qui affectibus suis imperare, iisque limites terminosque accurate statuere, non didicit.

§. XI.

Denique *corporis robur*, decori gestus, & id genus alia, maxima sunt naturae munera, quibus profecto nemo carere potest, qui aut aulicam eligere vitam, aut ciuiliū rerum suscipere tractationem, secum constituit.

§. XII.

Ad *fortunae* nunc accedo *munera*, hoc est ea, quae a diuina pendent prouidentia, interim ita comparata sunt, ut homo iisdem ad suam felicitatem aut calamitatem uti possit. Huc refero, *natalium conditionem*. Qui a parentibus, generis nobilitate conspicuis, prognati sunt, longe facilius ad honores & dignitates, ciuiliūque rerum tractationem viam aditūque sibi muniunt, quam qui a plebeiis in lucem editi sunt. Ergo nisi in hisce summa & excellentissima virtus, na-

talium defectum compenſet, aut aliae cauſae tale vitae genus ſuadeant, minus quidem tutum erit, iſtud eligere, aut alii praeferre. Praeterea huc refero *ipſius reipublicae faciem*. Multum profecto refert, in qua republica, quo tempore, aliquis naſcatur, aut in ſcenam iſtam rerum ciuiliū prodeat. Quare ſi reipublicae ſtatus, temporumque iniquitas praeclaris auſibus obſtet, non eſt quod vir prudens miretur. Sed & *ſavor magnorum virorum*, qui iuuenes rebus tractandis primum admovent, huc pertinet. Virtus enim virtus, aut alia cauſa hunc acquirere fauorem quandoque apta ſit, ſaepius tamen contingit, vt nonnulli prae aliis inſigni affectu, & beneuolentia, nos complectantur, & nos nullam huius rei reddere queamus cauſam.

§. XIII.

Sed in iis, quae natura & fatum tribuunt, nihil aliud hominibus relictum eſt, quam vt diuini Numinis propitium fauorem, pia grataque agnoſcant mente, & muneribus hiſce prudenter vtantur ad finem, quem ſibi propoſuerunt, rite obtinendum. Sed in iis, quae induſtria humana comparari poſſunt, omne ſtudium collocandum eſt, vt nihil eorum nobis deſit, quod ad politici viri conſummataſ laudem pertinet.

§. XIV.

Ratione *intellectus* itaque prima & praecipua politici viri virtus eſt *prudencia*, iudicii practici
filia,

filia, sed quae industria humana si non acquiri, certe adiuuari, & haud mediocriter augeri potest. Quas autem alibi constituimus prudentiae partes, *attentio, circumspectio, providentia, discretio*, hic quoque omnino locum inveniunt, & civilem aulicamque prudentiam penitus absolunt. Et *discretionis* quidem, quam alii *solertiam* quoque vocant, cumprimis munus est, personas negotiaque considerare, & quam ad institutum nostrum finemque apta aut inepta sint, rite diiudicare, qua de re in sequentibus ex instituto dicitur. *Dexteritas* autem, quam nonnulli addunt, ex ingenii promptitudine oritur, qua quis celeriter medium magnas difficultates superandi excogitare, & periculosos adeo negotiorum scopulos syrtesque perite transmittere nouit. Haec itaque si cum prudentia iuncta fuerit, tale quid inde efflorescit, quod aulicum ratione intellectus perfectum plane consummatumque reddit.

§. XV.

Non minorem autem curam *voluntatis virtutes* promerentur. Quin ausim dicere, voluntatis emendationem, correctionemque, in aulico utramque facere paginam. Nullam veram virtutem edere potest, qui voluntatem nondum emendauit, multo minus affectibus imponere frenum, iisque leges dare poterit. Quin ad veram prudentiam non aliam esse viam, quam voluntatis correctionem, iidem

P p §

alibi

alibi comprobauimus. Ast voluntate emendata prius riteque correctâ, non deerunt viro politico istae virtutes, quarum maximus in omni vita & reipublicae administratione vsus est.

§. XVI.

Inuabit tamen praecipuas, quibus aulicum politicumque ornatum esse decet, indicare. Has inter primum locum occupat ipsa *pietas*. Diserte dico, sine pietate nulla est prudentia. In specie ciuilem virum expendere decet, omnes fortunae aut fauentis, aut aduersae, casus a Numine esse. Sine fauore ergo Numinis, frustra vllos successus, vel in minimo negotio, sibi promittere potest. Quomodo autem fauorem Numinis sibi promitteret, si istud non colat pieque vivat? Denique sine pietate ceterae virtutes, quibus aulicum instructum esse oportere, omnes confitentur, frustra sperantur aut optantur, vt adeo nullus dubitem asserere, sine pietate neminem boni aulici politicique partes explere posse.

§. XVII.

Si officia hominis erga se ipsum spectes, *diligentiam, patientiam, modestiam*, quam alii *humilitatem* vocant, virtutes aulicis proprias merito dixeris. Aut credisne, hominem sui incurium, negligentem, domini sui gratiam promereri posse? Non patiuntur moram negotia, quibus saepius totius ciuitatis salus inniuitur.

Haec

Haec autem hominibus, genio saltem indulgentibus, aut otium sectantibus, demandare, summa profecto esset imprudentia.

§. XVIII.

Ast qui *patientiam* virtutem aulico superuacuum putauerit, sine dubio rerum aulicarum admodum rudis est. Nihil ibi frequentius, quam aliorum iniuriis, contumeliis, laceffi: voluntate principum nihil mutabilius, aut inconstantius: nullibi maiora crimina aut scelera, praesertim si ipse princeps voluntatem non emendauerit: haec si quis ferre patienter non didicit, exeat aula. Namque vel minimo signo suam prodidisse indignationem, periculo non vacat. Addidi *modestiam*. Hanc vultu, verbis, factis, testari decet. Superbo homine nihil intolerabilius. Modestia contra & principis acquiritur beneuolentia, & ceterorum aulicorum odia, si non tolluntur, saepius tamen mitigantur.

§. XIX.

Succedunt officia erga alios. Hic *iustitiam* & inferuendi promptitudinem, inter maxima aulici ornamenta reputo. Iustitiam, quod nullum negotium sine ea rite administrari queat: inferuendi promptitudinem, quod haec facilissima turissimaeque ad omnium beneuolentiam nobis conciliandam, via sit.

§. XX.

§. XX.

Non praetermittendum hic nobis est, quod vulgo dici solet, *simulationem dissimulationemque* inter praecipuas aulici virtutes referendam esse, vt communi plurimorum sententia, regnare quoque nesciat, qui nescit dissimulare. Nec est vt istud reprehendamus, si cetera recte se habeant, cum alibi iam euietum sit, sine vllius iniuria fictionem, simulationemque, quandoque vsurpari posse. Nec enim vlla naturae lege obligati sumus, vt semper signis quibuscumque ita utamur, vt cum nostra conueniant mente. Utendum ergo aulico dissimulatione, sed erga eos potissimum, qui animi sensus ideo explorant & expiscantur, vt deinceps aut nobis, aut aliis, eo grauius noceant.

§. XXI.

Aulicus ergo, quanto pluribus periculis atque insidiis expositus est, tanto diligentius & *cautius dissimulatione* utatur. Dixi *cautius*. Namque omnino ita se res habet, vt nonnemo pronuntiauit, dissimulatione ita utendum esse, vt medici antidotis utuntur, quae perite adhibita profunt, imperite, & inopportuno tempore, nocent. Intempestiua enim dissimulatio hoc demum efficit, vt nemo tandem nobis fidat credatur.

§. XXII.

Solet autem simulatio ac dissimulatio tribus potissimum modis vsurpari, *silentio, sermone, factis gestibusque externis*. *Silentio*, cum
non

non
bis
retic
fenti
facil
berit
iori
nem
tum
atten
prae
reg
susp
exte
por
vice
tem
tran

pol
riun
tota
Hu
hon
run
con
pro
net

non tantum consilia arcana, & quicquid aut nobis aut amicis nocere possit, si manifestetur, reticemus; sed iniurias etiam nobis illatas non sentire videmur. Et talis dissimulatio quam facillime procedit, & semper ac ubique adhiberi potest. Cum verbis dissimulandum, maiori opus est artificio. Nonnulli hic sermonem interrumpunt, & aliud dicendi argumentum subito arripiunt; alii ad tria potissimum attendendum monent, ne veritatem dictorum praecise negemus, aut quid praeter decorum regeramus, sed ut verbis ambiguis loquentem suspensum teneamus. Factis denique & gestis externis dissimulamur, cum v. g. tristes oris corporisque habitum ad laetitiam componimus, & vice versa, &c. Sed eousque haec a nobis salutem probantur, quousque honestatis limites non transgrediuntur.

§. XXIII.

Tandem & *decori* observantissimum virum politicum esse decet. Idque adeo necessarium est, ut nonnulli existimauerint, eo ipso totam politicam absolui. Perperam quidem. Humanitas, urbanitas, affabilitas, veracitas homiletica, ad benevolentiam principis aliorumque illi conciliandam, ad existimationem comparandam, & conseruandam, plurimum profecto conferunt. Cum primis huc pertinet *παρρησία*, qua subrustico & intempestivo pudo-

pudore excusso, fidenter ea agunt & dicunt, quae officii ratio agere aut dicere iubet.

§. XXIV.

Solet hic vt proprium aulicorum vitium exagitari *adulatio*, & merito quidem, si tale vitium hoc nomine tegatur, quod non tantum decori, sed honesti etiam limites migrat. Ast qui decori leges tantum adulatione violant, excusatiuss peccant. Qui vero eos qui principem laudant, si quidem laudanda agit, aut veneratione ducti, perperam ab eo facta, paulisper emolliunt, vt tamen ea neutiquam probent, statim adulationis accusant, vix satis, quid adulatio sit, pensi habere videntur. Interim quanto hic opus sit iudicio, Tiberius, ineptos adulatores reiiciens, & reprehendens, quemuis luculenter edocere potest.

§. XXV.

Tot quidem tantisque virtutibus, & naturae fortunaeque muneribus, cum ciuilem virum instructum esse oporteat, cuilibet sane incumbit, priusquam aulicum aut simile vitae genus sectari incipiat, se ipsum accurate explorare, vt, sitne satis aptus ad illum, quem sibi proposuit, finem consequendum, inde condoceatur. Atque hoc est, quod nonnulli volunt, dum *notitiam sui ipsius* inter ipsa prudentiae aulicae elementa collocant.

§. XXVI.

Postquam autem aliquis, indole sua probe explorata, secum constituit eiusmodi vitae genus ample.

amplecti, de *mediis* vt sollicitus sit, necesse est: inter quae *notitia hominum*, quibuscum illi negotium intercedit, & qui finem eius aut promouere aut impedire possunt, haud omnino vltimum occupat locum. Possunt autem homines, quibuscum politico negotium intercedit, ad tres referri classes, quarum prima ipsos *principes* rerumque dominos, altera *ceteros aulicos*, tertia *subditos* & qui imperio regendi & gubernandi sunt, continet. De omnibus in genere obferuandum, quod pro temperamenti, aetatis, status, fortunae ratione, varii illorum sint mores, vt in *Ethica* pluribus est expositum, quodue ad hanc diuersitatem sedulo sit attendendum, siue illorum beneuolentiam conciliare & conseruare, siue odium & inuidiam amoliri, siue illis aliquid persuadere, eosque in nostras pertrahere partes, cupiamus.

§. XXVII.

Sed cum *principis* potissimum habenda sit ratio, eo quod omnis aulici fortuna ab eius beneuolentia pendeat, quid ciuili viro profit, mores principis perspectos habere, vberius commonstrabimus. Nimirum & principum non semper iidem sunt mores, idque partim ab aetate, loco, tempore, aliisque causis, supra commemoratis, partim & maxime quidem a temperamento prouenit. Ceterae enim causae nihil aliud efficiunt, quam vt si conspirent, naturalem

ralem

ralem propensionem augeant, fin ei repugnent, imminuant, aut varia ratione temperent.

§. XXVIII.

Si itaque in principe temperamentum *chole-ricum* primum teneat locum, iuxta ea, quae alibi diximus, superbus erit, iracundus, humilium obsequiorum amans, impatiens contradictionis, alieni iudicii, si ab ipso discordet, contemptor, ad iniurias inferendas pronus, idem tamen placabilis, praesertim si laesi iniuriae illarum memoriam mox deponant.

§. XXIX.

Quaenam aulici hic partes sint, ut eiusmodi principi se probet, eleganter edisserit auctor *aulici inculpati*, quem in latinam linguam *Abraham Marconettra* vertit; cui cum tali principe *vivendum est*, oculos & aures apertas habeto semper, ut prompte & intelligat & exequatur mandantis nutum, nihil obiectans, nihil morae nectens: ne contradictionibus opinionem principi moneat arrogantiae, ac se sapientiores ipso credere videatur. Nihil dubitet ad infima se submittere ministeria, etiam illa, quae fortunae suae parum conueniant, iniuriarum tolerans esto, nec diu memor, ac post offensam tanto officiosior &c. part. II. cap. X.

§. XXX.

Contra in quibus *sanguineum* temperamentum praeualeat, principes ut voluptates & de-

licias

litas sectantur, ita humanitate, lenitate, clementia, liberalitate se commendant. Austeri mores his valde displicent: contra ex aulicis illi maxime probantur, qui animo sunt hilari, lepidi, faceti, qui seria quandoque iocis apte temperare norunt. Atque hi tum facile ad principis familiaritatem admittuntur, magna prudentia requiritur, ne familiaritas contemptum pariat, aut alia ratione principis animus irriteretur.

§. XXXI.

Ast *melancholici* temperamentū princeps vt anxius, meditabundus, diffidens, suspicax, ac plerumque malignus est, ita difficile est eius gratiam sibi conciliare, difficilior retinere. Interim circumspecte & cautiſſime cum eiusmodi ingeniis agendum est. Linguam imprimis moderari oportet, & de singulis verbis velut in consilium ire, nec aliquid loquendum, aut faciendum, quod vel minimam suspitionis occasionem praeberet potest. Veneratione potius nimium quam modicum esse decet, in consiliis haesitantem potius quam vrgentem, in postulando verendum. Dum enim auaritia laborant eiusmodi principes, non alia magis re, quam importunis postulationibus, offendi possunt.

§. XXXII.

Iam quod ad ipsas *actiones*, quibus ad finem sibi propositum vir aulicus contendere debet,

Qq

attingit,

attinet, ad tria ea reuocari possunt capita: aliae sunt, quibus quis imperanti *innotescit*; aliae, quibus eius *benevolentia comparatur* & *conseruatur*; aliae, quibus *inimicorum machinationes auertuntur*.

§. XXXIII.

Vt aliquis principi *innotescat*, non vna ratione fieri potest. Interdum sola tantum hic militat fortuna. Generis nobilitas plurimum quandoque huc confert. Vltatiores viae tamen duae sunt: si quis insigni quodam & memorabili facinore efficiat, vt prae ceteris principi *innotescat*; & si aliorum, gratia & auctoritate in aula florentium, commendatione adiutus, aditum sibi ad principem muniat.

§. XXXIV.

Sed non sufficit innotuisse principi. *Benevolentia* etiam & *gratia* eius comparanda, & comparata conseruanda est. Modi vel *spurii* sunt & *illiciti*, minusque *tuti*, vel *genuini*, *liciti*, & *adeo tuti*. Ad *spurios* & *illicitos* refero, si quis affectibus principum, vitiisque quantumuis turpibus, obsequatur, illorumque amoris venereo & libidinibus, conciliando illis foeminas; auaritiae, nouos modos exactionum inueniendo, &c. inferuiat. Huc pertinent etiam seruiles & illiberales adulationes.

§. XXXV.

Modo *honesti* & *genuini* sunt: si quis in rebus honestis & licitis, quoad modum agendi inclinationi

nationi & propensione principis se attemperet: si quis fidem & industriam suam ubique principi prober: si in consiliis principi dandis caute & prudenter se gerat, hoc est, si suadeat honesta, certo profutura, neutiquam autem quae ambigui & ancipitis sunt euentus, aut periculum magnum secum coniunctum habent. Si princeps in praecipitia feratur, verbis modestis, & summam venerationem spirantibus, ostendatur periculum. Nimirum cum hic officii ratio & prudentia iubeat, affectui principis reluctari, id vero sine periculo amittendae gratiae nunquam fiat, ab ipso modo consilium proponendi & duriora emolliendi, medela petenda est. Denique & domestici & familiares principum, aulaeque procures, officii, & si fieri potest, beneficiis nobis obstringendi sunt, cum illorum fauor multum prosit, odium ita obsit, ut plerosque praecipites dederit. Iuuabit quoque, quod ad beneuolentiam conseruandam pertinet, causam, propter quam princeps nobis fauet, accurate explorare. Hac enim cognita, eo facilius quae hunc amorem imminuere possunt, euitantur.

§. XXXVI.

Sed ad *proceres aulicos* quod attinet, magna rursus in illorum amicitia ambienda, opus est cautione. Nimirum non inepte nonnulli procerum aulicorum *quatuor* constituunt *genera*:

Qq 2

alii

alii naturalium splendore fulgent, gratia principis intimiore destituti: alii gratiosissimi apud principem, nullis tamen honoribus funguntur: alii honoribus quam gratia validiores, alii denique & gratia florent, & negotiis admoventur.

§. XXXVII.

Primi ordinis proceres, non tam prodesse, quam aliquando nocere possunt. Colendi itaque sunt, saltem eousque ne noceant. Sed secundi ordinis procerum gratia omni modo captanda est, cum multiplici ratione, merita nostra apud principem commemorando, errata nostra excusando, aduersus aliorum iniurias protegendo, nobis prodesse possunt. Tertium procerum genus apud eos maxime reperitur principes, qui voluptatibus dediti, publicarum rerum incuriosi, praecipuo ex ministris summam fere rerum concedere solent. Et horum gratiam studiosius, quam ipsius dominantis, quaerere solent. Quod si principes ipsi negotia publica current, magna opus cautione, ne ministrum colendo principem offendas, aut ministrum negligendo eum contra te irrites. Tandem qui & gratia principis valent, & rerum administrationi praesunt, pari fere cum principe honore colendi sunt, cum hisce inuitis, nemo feliciter ad eiulium rerum tractationem eniti possit.

§. XXXVIII.

§. XXXVIII.

Tandem & quae ratio sit *inimicorum tela* in aula vitaeque civili declinandi, paucis addendum est. Nimirum illorum inimicitia, a quibus tua vnice fere fortuna pendet, vt & omnium aulae procerum, cum difficultates quae superari nequeant, tibi obicere possint, summo studio euitanda, cum summa stultitia esset, hisce inuitis aut renitentibus, fauentem sibi aulae fortunam polliceri. Quin inter prudentiae aulicae regulas haud postrema est, neminem temere esse offendendum, cum nemo facile adeo omnium virium experts sit, vt nocere nequeat. Interim cum saltem illorum, qui infra proceres positi sunt, inimicitias euitare difficile sit, a prudentia aulica rursus remedia petenda sunt.

§. XXXIX.

Nimirum odii, quo nos alii prosequuntur, causa aut in nobis, aut in iis, quorum partes sequimur, posita est. Si posterius est, odium non adeo erit vehemens, interim prudentiae erit, vnā partem ita sequi, ne alteram nimis offendamus, aut iniuriis nec necessariis, nec profuturis, irriteremus. Iuuabit enim clanculum, ast sine proditoris aut perfidae crimine, quosdam, qui alteram partem sequuntur, nobis conciliare. Si odii causa in nobis posita sit, quatuor eius fontes esse possunt: aut enim

ipsi alios laesimus, aut alii nos laeserunt, aut invidia alios vrit, aut denique aemulatio vexat.

§. XL.

Quod ad *primum fontem* attinet, omnino tutius & sapientius est, neminem, praesertim si potentior sit, laedere. Si autem *laesimus*, nihil nobis intermittendum est, quo iterum placetur, nec vllum satisfactionis genus temere detrectandum. Poenitentiae significatio, submissio, & quae ceteroquin a laedentibus exigi solent, ad animum laesi placandum, magnam vtrique vim habent. Ast si *laesi* fuerimus, maiori fere artificio opus est. Namque illi, qui nos laeserunt, semper deinde sibi timent, sibi que a nobis cauent, nunquam fidunt. Ita enim est plerorumque indoles: quos laeserunt, oderunt. Ergo prudentiae erit, iniurias, quantum fieri potest, dissimulare, ad reconciliationem se promptum praebere & nihil non agere, vt vindictae metum illis adimamus. Nihil vero imprudentius, quam minas spargere, aut in vltionem & implacabile odium exardescere, cum ita & aliorum odia ac inimicitias augeri necesse sit.

§. XLI.

Vt *inuidiam* euitemus, proderit inuidentibus ostendere bonum, quod ipsi experunt, si in nostra potestate sit, ad ipsorum quoque decus ac commodum facturum, amicitiam illorum quouis modo ambire, fastum, splendorem nimium,

inim, iactantiam, & quicquid inuidiam aliorum excitare & augere potest, summo euitare studio. Tandem *aemulatio* ita declinari aut emolliri poterit, si ea, quae potentior, aut potentioris patrocínio fultus, experit, non desideremus, si consilia nostra tegamus, si eos, quos aemulatio affluit, veneratione deliniamus, eorum *spem* ad altiora erigamus, id contra deprimamus, quod nos experimus &c.

§. XLII.

Sed cum primis iuuat *artes aulicorum*, quibus ad alios opprimendos vti solent, bene cognitae exploratasque habere, cum eo melius eiusmodi tela declinari, aut in ipsos auctores retorqueri queant. Praecipuae autem sequentes sunt: vt vel sub honoris specie, vel alia ratione ab aula amoueatur, si facilius sit absentem quam praesentem opprimere; eadem arte, si qui in provinciis magna auctoritate pollent, in aulam revocari solent, vt eo tutius in eos grassari liceat; item vt principi inuisi suspectique reddantur, idque vel calumniis, vel fictis laudibus.

§. XLIII.

Et ad calumnias quidem quod attinet, iam fere in disciplinam calumniandi ars abiit, adeo frequens est. Nimirum vt calumniis a principe credatur, literas fictas, & alia calumniarum firmamenta adhibere valde solenne est. Inter ipsos vero calumniandi modos is maxime

Qq 4

eminet,

eminer, quo aliquem de dicto accusant, quod in se verum, adeoque principem eo magis irritare aptum est, licet accusato nunquam tale quid in mentem venerit. Laudes vero hunc in finem vsurpantur, vt aut princeps, aut procures ad inuidiam, aemulationem, odiumque adeo concitentur: & ita innocenti paretur pernicies. Vltimus denique modus alium opprimendi, vis est, quem eo rarius vsurpant, quo manifestior est iniuria, & quod hanc sequitur, periculum.

§. XLIV.

Hiscæ artibus vt rite obuiam eatur, sequentia sunt obseruanda: defectus, qui nobis obuiantur, si iisdem laboremus, tollendi, emendandi, aliisque virtutibus pensandi sunt: non temere ab aula aut a latere principis discedendum, ne obrectatores absentia nostra abutantur: amici quidam sinceri comparandi, qui nos absentes defendant, & calumnias nobis deregant: si directæ fuerint, nihil intermittendum, quo innocentia nostra omnibus manifesta reddatur. Interim magna sapientiae pars est, tepestentem principis affectum statim odorari, vt causa eius explorata, statim malo imminenti obuiam iri possit.

§. XLV.

Vt autem multi aliorum obrectationibus praecipites dantur, ita nonnulli suis vitiis principum odium sibi attrahunt, *iactantia* scilicet

nimia

nimia libertate & familiaritate, superbia, vanitate, auaritia, perfidia, conspiratione, discordiarum excitatione, secretorum proditione, ambiguum & periculorum consiliorum suppeditatione, gratiae principalis ostentatione, &c.

§. XLVI.

Quod si princeps *mutetur*, difficile est aulico in magna dignitate constituto, locum suum tueri, interim si ad prudentiae regulas mores suos componat, & hic fructum eius vberimum percipiet. Si vero fortunae inconstantiam aliquis experiri cogatur, quod plerisque contingit, prudentiae erit, se ipsum imminenti periculo subducere, deponere personam, & ad priuatam viuendi conditionem redire: quam quidem homo sapiens, & emendatae voluntatis lubentissime amplectetur,

& non minori constantia iratam fortunam feret, quam fauentem ridentemque tulit.

S. D. G.

Q 9 5

SERIES